

RENEŠANČNÍ FILOSOFIE

obecné rysy :

- konec středověku - nominalismus → rozpad hierarchického ontologického schématu (tj. křesťan. novoplatonismu a aristotelismu); Ockham, Mikuláš Oresme, Mikuláš z Autrecourtu; Bůh a svět (stvoření) najednou propast mezi nimi - proto hl. probl. renes. filos. bude vysvětlit a obnovit vztah Bůh-svět, samoz. spolu s centrálním postavením člověka, resp. lidské duše
- odmítnutí ptolemaiovsko-aristotel. vize světa (tj.: sféry stálic, za nimi nic, resp. empyreum, x nižších sfér, Země střed vesmíru, přirozený gravitační střed; sublunární a supralunární sféra, 4 prvky atd.), Koperník; později v ren. Galileo pozoroval věci neslučitelné se starým církevním dogmatismem, teorie dvou knih, Bible a přírody
- revize Aristotelových kategorií na 2 - prostor a vztah (SPATIUM, RELATIO), nyní je sám prostor chápán jako substance (nebo jako 1.substance); nová představa světa jako nekonečného univerza bez hranic a tedy středu (první to vyhlásil Mikuláš z Kusy)
- výtvarní umělci první osvobodili prostor - koncepce geometrické perspektivy se středem v oku pozorovatele - prostor dostává nyní důstojnost, je důležitý, a vztahy v něm také (hloubka obrazu, vztahy objektů na obraze důležité, vznik krajiny a portréty, osvobozených 3D soch v prostoru zde, tj. v ren.)

Kusánus a Florentští novoplatonikové

Mikuláš Kusánský

- život
- dílo
- význam
- učená nevědomost
- maximum, ne-jiné, bytí-možnost
- rozvinutí
- problém nekonečnosti a kosmologie
- přirozenost člověka
- poznání
- víra a vědění
- intuice a nekonečnost poznání

Georgios Gemistos Plethon (1360-1452)

- naroz. v Konstantinopoli, původem vysoké pravoslav. duchovenstvo
- poč. 15.stol. odejit do Misthry na Peloponésu, do místní administrativy
- zde zakládá školu, tajné učení x křesťanství (pravoslavní Byzantinci zničili jeho dílo, máme jen zlomky!)
- stoupenec nezávislé Byzance >> účast na florent. koncilu, hájí pravoslaví x papež. nárokům, při pobytu v Itálii přednáší Platona
- dílo: Zákony (dochovan. zlomky)
- pozdní byzantský novoplatonik, ovšem není to nějaký tupý návrat k antice, ale oživení, živá filosofie!
- vynikající vzdělání, vliv pozdně byzant. humanismu, a helenismu
- zájem o východní mystická učení (žid., arab., perská) - kabbalu a zarathuštrismus
- hl. tendence: překonat odtrženost božského a přírodního principu
- >> odmítá kreacionismus monoteismu; svět a hmota - nestvořené
- **HELÉNSKÁ TEOLOGIE**
  - s v ě t závisí na bohu jen jako na prvotní příčině bytí, avšak není stvořen v čase, v ě č n ý
  - vesmír - věčný... "zrodil se s Diem, nemá počátek v čase a nikdy nenastane jeho konec"
  - věčně spoluexistuje s bohem >> GP: nejlepší z existujících způsobů jeho vytvoření
  - věčnost vesmíru >> roven bohu "v čase" + k božskému principu přirovnatelný i kvalitativně
  - vesmír = "nejkrásnější z toho, co je dáno" >> dokonalým + nutným výtvořem boha
  - "Neboť je sotva možné, aby bůh, jenž sám je jakési nejvyšší dobro, neuskutečnil nikdy své dílo, nevykonat žádné dobro... či aby konaje a vytvářeje něco dobrého, učinil je méně dokonalým a své dílo horším, než může, jsa tím, co je nejdokonalejší."
  - >> b ů h GP ztrácí rysy křesťanského boha-tvůrce vytvoř. svět ze svobodné vůle a ze své dobroty
  - stvoření mizí, p ř e c h o d b ů h >> svět n u t n ý
  - "vesmír vznikl působením příčiny, a nikoliv v čase"; sám b ů h "je ustrojen zcela stejně a podle týchž principů, nejza nikdy v nečinnosti a vytvářeje neustále vesmír v souladu s těmito principy"
  - GP neužívá tradiční novoplat. pojem e-m-a-n-a-c-e ani rozvinutí (Kusánus); nejen termin. rozdíl!
  - vznik světa = věčný a stálý proces = přímočarý a bezprostřední "vyjevování" idejí (platonicky obsažených v bohu) ve světě věcí
  - GP Bůh = Z e u s, "tvůrce a všemocný vládce, který je sám v sobě, chovaje ve svém nitru sjednoceně a nedělitelně, co poté zvláště ze sebe vypouští, čině tak své dílo něčím plně jednotným a celistvým, a rovněž, jak je jen možné, úplným a nejlepším..."
  - nejzložitější přechod jednota nejvyššího božského prvopočátku >> mnohost p ř í r o d y
  - přechod pomocí obrozených bohů řeckého panteonu; nechce ale doslovně obnovit antic. polyteismus
  - jména pohanských b o h ů = názvy pro filozofické k a t e g o r i e (nejvhodnější, spjaté s kult. tradicí)
  - nejen kategorie, také o b r a z y - pomáhají odhalit + popsat vzájemnou souvislost + závislost kosických procesů při přechodu od božské j e d n o t y >> k m n o h o s t i věcí viditelného světa
  - Gorf.: hlubinná struktura světa u GP vyjádřena ne v abstraktních kategoriích + definicích, ale v uměleckých obrazech (plastický charakter jeho myšlení)
  - Z e u s - nejvyšší bůh; ztělesňuje nejvyšší jednotu - není mu "vlastní žádná forma mnohosti", neboť je ve skutečnosti v nejvyšší míře jeden"
  - Zeus = absolutní bytí; není "bezprostřední tvůrce našeho vesmíru", ale "nejprve tvůrce jiné přirozenosti a substance, která je nejbližší jeho vlastní a věčné přirozenosti a také vždy přebývá ve své totožnosti." >> "v lůně tohoto nadmyslového světa existuje m n o h o s t" >> jejím prostřednictvím bůh vytváří svět = dává bytí věcem vesmíru
  - "tato idea, která si vzala za vzor nadmyslový svět v sobě, vytvořila náš vesmír a smyslový svět. A tento smyslový svět je obrazem nadmyslového světa jak ve svém celku, tak ve svých částech, nemaje nic, co není od tohoto vyššího světa, alespoň v tom, co potřebuje příčiny."
  - P o s e i d ó n - druhý v GP hierarchii - Diův "nejstarší syn, zrozený bez matky", kt. získal "právo rodit a tvořit", využívá pomoc ostat., mladších bohů; Pos. = nejvyšší idea, zdroj forem
  - H é r a - představuje "hmotu, v jejímž lůně věci získávají bytí"
  - >> mnohastupňový obraz světa - "...podstata všech věcí se dělí na **tři řády**:

- nejprve (1) přirozenost jedna a táž, ve své podstatě neměnná,
- poté (2) přirozenost, jež je stálá, avšak podrobena změně v čase,
- nakonec (3) přirozenost pomíjející"
- GP b o h o v é nenarušují princip jednoty jako jediný nejvyšší princip světa, jen plasticky zobrazují proces vyjevování božského prvopočátku
- nižší podstaty jako "bohové" - důraz na podřízený charakter - jsou díly tohoto boha a mají "méně významnou podstatu a božskost"
- množství bohů >> překonání propasti b ů h - - - - s v ě t, spojuje je hierarchie zprostředkujících článků >> božskost krásného kosmu, plného vnitřních sil, ne-li totožný s bohem, aspoň roven bohu svou krásou + dokonalostí
- n e k o n e č n o s t = vlastnost a dokonce "první znak" hmoty >> v tomto božská (Zeus také nekonečný)
- nadmyslový svět - mezi Bohem a hmotou - v jeho lůně "mnohost, avšak konečná a žádným způsobem nekonečná, ani co do možnosti, ani co do skutečnosti"
- GP vysvětlení přechodu od nekon. boha k nekon. hmoty nelze ze zlomků GP děl určit
- oba tyto "krajní" stupně struktury světa však srovnatelné (ne-li totožné)
- Gorf.: každopádně u GP materiální vesmír není popřením, ale odhalením božského počátku
- GP nepovažuje hmotu za nižší stupeň bytí, za výsledek "uhasínání", sestupu, poklesu nejvyššího principu
- ú l o h a ě l o v ě k a v harmonickém, krásném světě božského původu - člověk spojovacím článkem stmelujícím vesmír v jedno - "*aby vesmír mohl být úplný a završený, je nutné, aby sestával z nesmrtelného + smrtelného principu, aby nebyl rozštěpený ani rozdrobený, ale aby se skutečně pojal v určitý jednotný systém*"
- n e s m r t e l n á d ů ť e - seslána člověku bohy "kvůli harmonii vesmíru" >> lidé svou přirozeností "blízci bohům"
- zbožštění člověka - nikoliv odmítáním lidské přirozenosti, ale dosažením mravní dokonalosti
- neboť cíl lidského života = k r á s a - lze jej uskutečnit ctnostným životem + poznávací činností, postihováním povahy věcí a plným rozvinutím rozumové schopnosti
- GP: člověk přichází na tento svět "jako divák na slavnost"
- v ě d o m í člověka - otevřené radostnému postihování krásy a velikosti světa, totožného svou dokonalostí s bohem >> umožňuje mu přiblížit se božskému principu vesmíru + dosáhnout nejvyšší dokonalosti
- aniž by se zřikal pozemského světa + utíkal se k asketickému sebepokořování
- GP se pokusil doplnit svůj filos. systém plánem sociálně-ekonomických přeměn (překonání krize - západní Byzance, tzv. Morea; v předvečer podmanění Turky...) - neúspěšné
- GP chtěl nahradit tradiční pravoslavi novým, racionalizovaným a na filos. zásadách vybudovaným "helénským" nábožen. kultem - také neúspěch (<< kabinetní, "učené" náboženství, lidové masy to nebraly, zůstalo tajné, pro vzdělanou elitu)
- GP filosofie však našla velký ohlas v I t á l i i - přednášky o Platonově fil. >> pokračovali v základních tendencích GP filosofie >> italský renesanční novoplatonismus
- n o v o p l a t o n i s m u s nyní poprvé spatřen jako originální, samostatný a živý soudobý filos. systém
- s y n t é z a novoplatonismu + křesťanství !, nešlo by jen se vrátit k antic. novoplatonismu
- GP p o z ů s t a t k y uloženy v sarkofágu slavného chrámu v Rimini, postaveném Leonem Battistou Albertim pro Sigismonda Malatestu - symbolický akt kontinuity tehdy vznikajícího renesančního novoplatonismu s pozdně byzantskou novoplatonskou tradicí

Florentská Platónská akademie

Marsilio Ficino (1433-1499)

- středověký platonismus = bez Platóna + bez antic. novoplatoniků
- v latině přeloženy jen dva/tři Platonovy dialogy (*Timaios*, *Faidón*, *Menón*) + ne moc rozšířené
- PETRARCA - humanismus = třeba Platóna přeložit pro boj proti scholastice >> studium antického, hl. řeckého filosofického dědictví
- počátek 15.století - **překlady** řady Platonových dialogů (nejednou); hl. *Ústava*
- **hlavní zájem** - eticko-politické problémy + literárně umělecké hodnoty Platonových děl
- nová etapa osvojování si Platónova dědictví + antického novoplatonismu
- **činnost Marsilia Ficina** + florentské Platónské akademie - MF její hlavou
- MF - syn lékaře Diotifecioho (>> M. si latinizoval příjmení na Ficino)
- narozen 1433 ve Figline, Toskánsko, základ. vzdělání ve Florencii + Pise
- od začátku znal peripatetickou "školskou" fil.-ii + LUCRETIOVU báseň >> odraz v drobných raných dílech
- tam vykládá někt. tvrzení Lucretiovy filosofie - později se těch děl zřekl, pečlivě zničil
- **naučil se řecky** >> četl v originále Platóna - ten již tehdy v humanistic. kruzích dosti znám

1) založení Platónské akademie

- zakrslý, nemocný-ale usilovný + nadaný >> všimnul COSIMO MEDICI, vládce Florencie, velmi jej oblíbil
- MACHIAVELLI (*Florentské letopisy*) - CM vydržoval MF ve svém domě, MF "druhý otec platón. fil."
- **dva dary CM** - (1) usedlost poblíže svého venkov. sídla v Careggi (nerušené studium + blízko CM)
- (2) řecký kodex obsahující PLATÓNOVA díla
- **dům v Careggi** blízko Florencie >> brzy středisko duchovních sil Itálie + celé učené Evropy
- >> široké + volné společenství ctitelů, ideových druhů, žáků a přátel >> nazýváno Platónská akademie
- volné sdružení spisovatelů, učenců, politiků, umělců a filosofů - v renes. Itálii protiváha oficiálních univerzit a klášterních škol = nepřednáší se zde, ale vedeny nenucené rozhovory, ne disputace pro získání ofic. učené hodnosti, ale na paměť + ve stopách platónské "Hostiny" (Symposion) >> pořádaný duchovní "hodokvasy" a pěstuje se obdoba antic. dialogu - ne stanovy ani stálí členové - setkání např. časově přizpůsobeno výročí Platónova narození (a podle tradice i smrti) - 7.listopadu 1468

2) Ficinova díla

- překlady vliv na formování MF's vlastního filos.systému
- (1) překlady - přeložil celého PLATÓNA + díla antického novoplatonismu
- (2) nejprve překlad *Corpus Hermeticum* (autor mystický HERMÉS TRISMEGISTOS, *třikrát největší*)
- je to soubor pozdně řeckých platónsko-pythagorejských děl (kol. 2./3.stol. n.l.)
- pro MF a jeho současníky traktáty *CH* = prastará moudrost, pramen platónské nábož.filos.tradice
- >> Platon + platonismus od samého začátku pro MF "odvěká" filosofie výklad základ. otázek bytí
- 1460s dokončuje překlad Platonových dialogů, 1484 vydán tiskem
- (3) zároveň pracuje na komentářích k nej důležit. z nich, + na koment. + úvodech k ostatním!
- (4) později překlady PLÓTINA, IAMBLICH, PORFYRIA, PROKLA a orfické hymny
- (5) křesťan. novoplatonismus - nově překl. areopagitika + traktát MICHAÉLA PSELLA (byzant.filos.12 stol.)
- v komentářích a úvodech se snaží o vlastní výklad základ. otázek novoplatonismu, ve svých dílech je pak rozpracovává

3) Renesanční zpracování novoplatonismu

- MF systém ovlivněn starou tradicí novoplatonismu, ale je osobité renesanční zpracování novoplatonismu
- samostatně klade a řeší základní problémy renesanční filosofie
- MF's hl. dílo *Platónská teologie o nesmrtelnosti duší* (1469-1474, vyd. 1482)
- další díla: *Komentář k Platónově "Hostině"* (1469)
- O křesťanském náboženství* (1474) - nevelký spisek
- O životě* (1489) - kniha
- Listy* (1495) - soubor drobnějších traktátů

Platónská teologie

- filosofická teologie, založena na novoplatonské tradici, proti filos.systémům scholastiky
- filosofie není služkou teologie, ale se s troú náboženství = filosofie musí nahradit teologii
- a nakonec musí nahradit i samo zjevené náboženství !
- filosofie = učené náboženství, odhaluje rozumu věčné pravdy víry (MF nepochybně upřímný katolík)
- stal se i duchovním (1473) pod záštitou Lorenza Medici
- MF novoplatonismus - pro něj důstojná náhrada tradič. scholastického bohosloví
- jde do oblastí, kt. tradičně ovládný scholastikou - (1) vztah **Bůh - příroda**
(2) vztah **Bůh - člověk**
- před vznikem Platónské akademie nechávali italští humanisté základ. ontologické otázky bez povšimnutí
- nyní ovšem přes hranice etiky a antropologie >> ontologie - otázka boha a světa
- MF znal scholastickou tradici, v řadě případů používal tradiční terminologii (resp. širší tradici peripatetickou)
- MF filosofie však rozhodně proti tradičnímu tomistickému řešení základních ontologických otázek
- hlavní filosofická otázka zděděná renesancí po středověku - Byl svět stvořen bohem?
- zdaleka ne všichni, ani nejradikálnější renesanční myslitelé stvoření přímo neodmítali
- předmět sporu - celý systém vztahů mezi bohem - světem
- tradič.křesť.kreacionismus = dualismus - hluboký předěl, propast mezi bohem - světem (Tvůrcem-stvořením)
- MF se pokouší překlenout tuto propast
- u MF přechod bůh >> příroda = přechod

nejvyšší jednota >> mnohost
nehybný božský počátek >> pohyb věcí viditelného světa
bůh-prvotní příčina bytí >> existující věci
- tuto otázku řeší renes. novoplatonikové (KUSÁNSKÝ, PLETHON, FICINO, PICO a pokračovatelé) různě
- obec.tendence jednotná - odhalení nejhlubší vnitřní jednoty kosmu, ten spojuje ve svém uspořádání boha i přírodu

4) Hierarchie a jednota

- vesmír = hierarchicky uspořádaná jednota
- (1) sestup nejvyšší počátek (bůh) >> nižší stupeň bytí (hmota) (*tradiční novoplatonismus*)
- (2) vnitřní souvislost všech hierarchických stupňů (*navíc!*)
- *"Všechny části světa, třebaže rozdílné, si odpovídají ve vzájemném uspořádání, neboť tvoří jediné tělo, přejímají a přebírají jedna od druhé přirozenost. Nižšími těly pohybují vyšší těla, vyššími těly pohybuje netělesná přirozenost. Tento řád nezávisí na náhodě, neboť je vždy totožný a sobě podobný.... Bůh je tedy jediný pořadatel jednotného světa."*
- **pětistupňová hierarchie jsoucná** - sestupně od nejvyššího:
  - 1) bůh
  - 2) anděl
  - 3) duše
  - 4) kvalita
  - 5) hmota (tělesná hmota)
- o samotném aktu stvoření světa bohem MF neuvažuje
- nedůležité popsat stvoření světa "z ničeho" (ale nevystupuje proti němu!)
- důležité stanovit závislost světa na bohu, jako proces sestupu od božské jednoty k mnohosti přírody
- proces sestupu - spíše novoplaton. *emanace*, vyzařování božské podstaty do světa > křes.kreacionismus
- **Bůh** = prvotní příčina + zdroj bytí - zahrnuje + pohlcuje ve ficin. hierarchii celý svět
- "Bůh je všude" (název 6.kap. II.knihy *PT*) - *"Všude, kde odkrýváno/myšleno bytí, které je všeobecným výsledkem, tam všude je i bůh, jenž je všeobecnou příčinou."*
- bůh všudypřítomný << bůh všeobecnou přirozeností věcí
- *"Rozum velí předpokládat, že to, co nazýváme "všude", není nic jiného než všeobecná přirozenost věcí; a touto přirozeností je bůh."*
- ne panteismus ! MF polemika s AMALRIKEM DE BENA (středov.heretik, součas.DAVIDA Z DINANTU)
- *"Z něho (boha) a hmoty nevzniká an jediná živá bytost, jak se nesprávně domnívají amalrikáni."*
- MF: bůh není rozum všech těl a hmota všech duší

- "Šálí nás fantazie, jestliže si představujeme, že bůh zaplňuje absolutně vše; v takovém případě nám fantazie vnuká, že bůh se nějakým způsobem nachází ve věcech. Ve skutečnosti se nachází všude takovým způsobem, že je v něm obsaženo to, co se nazývá "všude", a že navíc sám je toto "všude", které v sobě zahrnuje sebe a vše ostatní..."
- bůh = všeobecná přirozenost věcí - MF: není omezena fyzikálním kosmem, "všeobecnou prostorovostí hmotných věcí" >> MF bůh se nerozpouští v přírodě, ale p o h l c u j e p ř í r o d u
- "Bůh se nachází ve všech věcech proto, že všechny věci se nacházejí v něm, a kdyby nebyly v něm, nebyly by nikde a neexistovaly by vůbec."; "svět, jak dalece je to jen možné, se rozprostírá v bohu"
- Gorf.: je to mystický panteismus, podřizuje a rozpouští přírodu v božském principu
- všezahrnující přítomnost boha >> překonání dualismu - MF v PT neustále zdůrazňuje a prokazuje souvislost + závislost všech stupňů kosmické hierarchie, jejich n e j h l u b š í v n i t ř n í j e d n o t u
- **2 procesy** (1) s e s t u p vyšší princip (věčné) >> nižší (pomíjivé) + (2) v z e s t u p hmota >> bůh >> (1)+(2) stálé a jednotné >> 5stupňová hierarchie v nepřetržitém pohybu - **dynamismus** (základní zvláštní znak florentského novoplatonismu)
- **hmota** (tělesná hmota) - nejnižší stupeň bytí - (1) beztvářá, ale má (2) reálnou, skutečnou existenci, má "blízko k nic", ale není "nic", je (3) základem, byť nanejvýš pasivním, všech věcí materiálního světa
- "Jako ono první v přírodě, jsouc bohem, působí ve všem (na vše) a není podrobeno žádnému působení, tak ono poslední, jímž je tělesná hmota, musí být podrobeno působení všech a samo nejméně působit na jiné."
- celá pětistupňová hierarchie světa trvale jednotná - tato jednota nemůže být narušena ani na nižším stupni >> "i hmota, podrobená nekonečné mnohosti a proměnlivosti, se stále uchovává v jednotě substance a řádu"
- t ě l e s o - lhostejné k formám, svou povahou nekonečně dělitelné, jeho hmota "neustále plynoucí"
- v ě c i se nevytvářejí vlastní silou hmoty, ale "jakousi silou a kvalitou, kt. do hmoty vstupuje."
- **kvalita** = 2.stupeň (zdola) hierarchie - "Dodává hmotě tvar (formu), který ji ohraničuje, jsouc sama o sobě v jistém smyslu nedělitelná, získává dělitelnost při smíšení s tělesem."
- **anděl** ("duch" v Komentář k Plat. Symposiu) = 2.stupeň (shora) hierarchie - přes něj se uskutečňuje přechod bůh >> svět - od nehybné jednoty nad formami (tvarů) >> ke světu forem, tvarů, hmoty a pohybu
- bůh v tomto "andělském duchu" odevšad "zobrazuje formy stvořitelných věcí. Určitým duchovním způsobem v něm tedy nabývá jasnějších obrysů takřkajíc vše, co vnímáme na tělesech. Tak se rodí nebeské sféry a sféry prvků, nebeská tělesa, vzduch, formy kamenů, kovů, rostlin, zvířat."
- duch = klid + stálost - p o h y b l i v ý jen ve smyslu: jako ostatní věci, "pocházejí z boha, opět se k němu vrací"; jako "schránka forem" je "nehybnou mnohostí", prvním stupněm "sestupu" k "oně pohyblivé a proměnlivé mnohosti, jíž je hmota."

5) Duše, příroda, láska

- **duše** = střední (shora i zdola) část hierarchie jsoucna - hlavní ztělesnění jednoty + souvislosti všech stupňů kosmické hierarchie; ztotožňuje ji neustále s p ř í r o d o u
- ú s t ř e d n í k a t e g o r i e MF filosofie - specificky renesanční forma florent. novoplatonismu >> nelze směřovat s antickými a středověkým platonismem
- MF hierarchie ne statická, strnulá (středověk), ale hierarchie jednotného, světlem proniknutého, živého, oduševněného, krásného kosmu
- duše určuje jednotu + vzájemnou souvislost všech stupňů jsoucna; umístěna v e s t ř e d u , je "středním stupněm věcí a spojuje v jedno všechny stupně, jak vyšší, tak nižší, vzestupujíc k vyššímu a sestupujíc k nižšímu."
- duše vzhledem ke všem (1) prostřední a (2) odevšad třetí + hl. (3) "nejvyšší měrou nutná v přírodě"
- n u t n o s t d u š e - z nutnosti vysvětlit p o h y b , vznikání, život v přírodě
- p ř e c h o d jeden nehybný bůh >> rozmanitá, neustále se pohybující tělesná hmota nedostatečně vysvětlitelný jen "duchem" (obsahuje formy věcí, je však nehybný + vzdálený vznikání)
- jestliže "anděl opravdu existuje, tj. stále trvá" a "kvalita....se pohybuje....a někdy vzniká" >> musí existovat něco středního, co "vždy vzniká, tj. co se vždy pohybuje" = nutná třetí podstata, "kt. by se vždy pohybovala a žila a svým pohybem šířila život ve věcech"
- duše v sobě spojuje protiklady krajních stupňů hierarchie jsoucna
- jednotná, ale tím, že taky "není podrobena dělení" na způsob věcí, je "dokonalou mnohostí" >> určuje život a pohyb materiální, nedokonalé, vznikající a zanikající mnohosti věcí.
- spojuje v sobě jak (1) "obrazy božských podstat, v nichž má svůj původ",
tak (2) "vzory nižších věcí, které sama určitým způsobem vytváří"

- MF: duše - největší div přírody, pravá souvislost věcí >> po právu středem přírody, středem všech věcí, řetězcem světa, tváří všech věcí, spojením + poutem světa
- duše hlavní a určující silou, dává kosmu a všem věcem, všem tělům život + pohyb
- v PT nakonec duše = život (ztotožněny); ž. = zdroj pohybu; duše = život oživující těla
- život všude, kde pohyb, zdrojem pohybu; ž. = "vnitřní síla pohybu"
- vše se pohybuje (nebeské sféry až prvky) >> vše oduševněno - pohyb nebes. sférám + tělesům nedává bůh ani sama hmotná tělesa, ale duše (x středověk - dle ARISTOTELA - pohyb od prvního hybatele!)
- "Což pohyb, který je takřkajíc spontánní, ať probíhá kdekoli, není znakem vnitřního života?"
- scholastika - pohyb = každé pohybující se těleso získává pohyb od jiného tělesa
- x MF - sama o pohyb v kosmu, jeho vnitřní zdroj ovšem ústřední stupeň kosmické hierarchie - **duše**
- vnitřní zdroj pohybu = příroda - "A jako ve všeobecnosti těla (tj. v tělesném vesmíru) je všude přítomna příroda, tak i ve všeobecné přírodě nalézáme všude všeobecnou duši."
- příroda = "vnitřní umění, pořádající zevnitř hmotu, jako kdyby truhlář byl uvnitř dřeva"
- Gorf.: upevnění autonomie přírod. principu, ovšem závisujícího na bohu! "jako příroda dává pohyb svým výtvořům, tak bůh dává přírodě bytí"
- příroda (vnitřní zdroj světového pohybu) nestojí proti božskému počátku, ale s ním co nejtěsněji spjata
- jednota světa a vzájemná souvislost bůh-mater.svět není u MF vertikální, ale kruhová jednota >>
- láska** - "Protože všechny části světa jsou dílem jednoho mistra a členy téhož vesmíru, jsou si vzájemně podobny v bytí i v životě, takže je správné nazývat lásku věčnou souvislostí a poutem světa a jeho částí, jeho nehybnou oporou a pevným základem celého vesmíru."
- l-a. překonává dualismus - vytváří obraz harmonického, krásného uspořádaného světa
- l-a. proniká celou pětistupňovou hierarchii jsoucna - výrazem této vnitřní harmonie, krásy vesmíru, vycházející z boha, ale ztělesněné ve věcech
- l-a. spojuje svět, je jakýsi duchovní koloběh - jednotná, neustálá touha - počíná u boha, vychází do světa a nakonec se završuje v bohu; touha opíše jakýsi kruh, vrací se ke svému zdroji
- l-a. zjevená světu + pronikající živým, oduševněným kosmem = krása
- svět není pomíjejícíností, protikladnou bohu, ale překrásným výtvořem, sama jeho existence v tomto stálém koloběhu = slast (Gorf.: MF užívá v novoplat. duchu LUCRETIOVY myšlenky a termíny!)
- >> ospravedlnění + zbožštění překrásného kosmu, kt. vyzařuje radost a slast bytí
- "Tento jednotný kruh, postupující od boha ke světu a od světa k bohu, se tedy nazývá třemi jmény: protože pramení a čerpá svou touhu z boha, nazývá se krásou; protože poté, kdy dospívá do světa, jej opanovává, nazývá se láskou; protože po návratu ke svému tvůrci se s ním spojuje, nazývá se slastí."
- světlo - podoba této stálé božské přítomnosti ve světě = proniká všemi stupni jsoucna + kosmické hierarchie podstat, od boha až po prvky (živly)
- v bohu je světlo "nezměrnou hojností jeho dobroty a pravdy"
- v andělech světlo "jistotou duchovního postižení vycházejícího z boha a radostí vůle, již jsou naplněni"
- na nebesích "bohatstvím života", "úsměvem nebes"
- v ohni "jakousi životní silou, již do ohně vložilo nebe"
- ve věcech obdařených vnímáním je "radostí ducha a silou citu"
- v celém souhrnu jsoucích výronem nejhlubšího vnitřního bohatství a všude obrazem božské pravdy a dobra
- světlo samo není jen "vyzařováním božského jasu", ale též jakoby "bohem", kt. se omezuje a přizpůsobuje možnostem svých výtvořů", božským okem, které vidí vše v jednotlivých věcech a všechny věci vidí v sobě
- Gorf.: >> ve florent. novoplatonismu tedy světlo ne popřením boha, ne nižší stupeň božského tvoření / božské descendance, ale překrásná podoba boha, odkrytá poznáním
- krása - božského původu, a to i krása viditelného světa >> krása světa v podstatě duchovní - jejím ztělesněním a výrazem krása těl + forem >> ta neodvrací člověka od boha, ale stává se viditelnou podobou boha >> svět v estetice florent. novoplatonismu zbožštění

6) Hymnus na člověka

- MF zbožšťuje samozřejmě i člověka, polemizuje s epikurovci, averroisty a alexandristy (stoupenci Alexandra z Afrodisiady) - odmítali nesmrtnost duše
- MF - duše nesmrtelná, člověk má zvláštní, vyšší přirozenost - e.g. důkaz z tvůrčí vosti - připodoben samotnému bohu
- "Moc člověka se téměř podobá božské přirozenosti." - podřizuje si živly, je jakoby vykonavatelem vůle boha na zemi - poroučí všemu živému i neživému v přírodě >> "jakoby bohem"

- d o k o n a l o s t čl. = nejen poroučí nižšmu, materiálnímu světu - jediný "vládne sobě samému"
= "spravuje rodinu, buduje stát, panuje nad národy a přikazuje celé zemi"
- usilování o svobodu - jeden z nejdůlež. znaků "Protože je zrozen vládnout, nemůže strpět otroctví."
- člověk se připodobňuje svému tvůrci (čl. má schopnost poznat, pochopit řád nebes, pohyby těles, vypočítat je a předvídat!)
- *"Kdo by chtěl popřít, že člověk má génia, tak říkajíc, téměř stejného jako sám tvůrce nebes, že v jistém smyslu, kdyby dostal do své moci nástroje a nebeskou hmotu, by dokonce mohl vytvořit nebesa, jestliže je nyní již zpodobnil, třebaže z jiné hmoty, ale ve stejném řádu?"* (MF míní modely pohybu nebeských těles, vytvořené jeho současníky)
- MF filos. soustava PT >> ospravedlnění světa a člověka, oslava síly a mohutnosti lidského génia
- traktát O křesťanském náboženství - nově chápe náboženství
- v PT chce smířit novoplaton. humanismus a křesťanství >> předkládá **učené náboženství** (DOCTA RELIGIO), ale vytvořil i koncepci **všeobecného náboženství** (RELIGIO UNIVERSALIS) - to lidstvu odevždy dáno = všechny nábožen. kultury v dějinách stejně jako nábožensko-filosofická učení = projevy tohoto "všeobecného náboženství" - výrazem, i když neúplným, jediné pravdy - jejím nejvyšším ztělesněním (MF) křesťanství.
- existence mnoha kultů a náboženství není šílením ďábla (podle církve), ale projevem boží prozřetelnosti - aby nikdy nikde nebylo lidstvo bez náboženství, byť v různé podobě >> r o z m a n i t o s t >> vesmírná k r á s a >> **tolerance**, mír náboženských vyznání

Giovanni Pico della Mirandola (1463-1494)

1) život, zdroje, přínos

- Ficinův mladší současník, rozvíjí florentský novoplatonismus
- u d i v o v a l celým životem, knížecí původ, dobrodružný život; velmi talentovaný, brzká záhadná smrt
- nové + paradoxní myšlenky
- ve 14 v Boloni přednášky kanovnického práva; 1479 poprvé ve Florencii, sblížil se s členy Ficinova kroužku
- zpočátku ne vliv Platónské akademie; dva roky přednášky na padovské univerzitě >> hluboké osvojení s t ř e d o v ě k é filosofie + teologie
- hl. zájem - padovští averroisté NICOLETTO VERNIA (tehdy autorita přes Averroa-Ibn Rušda)
+ ELIA DEL MEDIGO (přiblížil mu arabskou a židovskou fil.)
- 2) hluboké h u m a n i s t i c k é vzdělání - řečtina + díla antické fil.
- 3) 1485 cesta do Paříže >> pronikl do debat p o z d n í s c h o l a s t i k y (hl. pařížský+oxford.nominalismus)
- 4) studium v ý c h o d n í filosofie (arab. + židov. myslitelé a astronomové, mystika, kabala)
- humanismus >> svobodná volba tradice >> n á v r a t s t ř e d o v ě k é f i l o s o f i e (v nové kvalitě!) do renesančního myšlení >> vypracoval v l a s t n í f i l . s y s t é m
-

2) Panteistické tendence

3) Polemika proti "lživým vědám"

4) Učení o svobodě člověka

RENESANČNÍ ARISTOTELISMUS. PIETRO POMPONAZZI

- počátek 16.stol. – humanismus se šíří „dobývá“ i university (ita., pak zaalpské) = začínají na nich přednášet humanisté + vznik kateder řečtiny + hluboké studium orig. Aristotelova díla
- širší antic. filos. tradice se stává předmětem zájmu profesion. filos.; ale konzerv.scholastika se dlouho brání
- university ještě dlouho jako pevnosti oficiál. vzdělanosti, na okraji progresiv. pohybu filos. myšlení

Pietro Pomponazzi (1462-1525) „Peretto Mantovano“ (zván láskyplně přátely + žáky)

- hl. díla
  - O nesmrtnosti duše (1516) – traktát
  - O příčinách přírodních jevů (1520)
  - O osudu, svobodě vůle, předurčení a božské prozřetelnosti (1520)
    - o oba publikovány až dlouho po PP smrti, mimo Itálii
- P.P. a humanismus
  - hl. aristotelik renesance; nejvýraz. příklad, jak se univerzit. aristotelismus přeměňuje v renesanč. filosofii
  - vzděláním i vnějšně typický profesor filosofie, tradice pozdně středov. averroistické svobodomyšlnosti 13. a 14.stol. (severoital. školy: boloňská + padovská – určil tu svobodom., hl. v Boloňi, pro celé 16.stol.)
  - styl, filos. kultura vnějškově středověká
    - o díla spjata s programem univ. výuky - (1) komentované přednášky (2) disputatione (3) kvestie – otázky Arist. filos. na základě koment. od Averroa, Akvinského, Dunse Scota, Aegidia Římského a dal. střed. autorit
    - o jazyk - píše typic. scholas. latinou, dle humanis. barbarskou, jazyk přednášek směs škol. latiny + rodného mantov. dialektu italštiny
    - o metoda výkladu – typ. středov. – přednášky : fragment koment. textu + jeho výklad; traktáty: žánr kvestií, distinkcí – hromadí pochybnosti + námitky, odpovědi na ně, možné důvody protivníků + jejich vyvrácení
  - přesto není anachronický – naopak novost + svoboda filos. myšlení, rozbíjí škol. aristotelismus zevnitř
  - nezná řecký jazyk + není rafinovaně humanistický, ale i tak přístupný novému myšlení
  - kritiky se staví k současníkům (**Pico, Ficino**), ale je mu cizí scholast. strnulost myšlení
  - umí odmitnout Aristotela, kde Ar. slova v rozporu s rozum. důvody + se zkušenost. údaji (ke stáru se dozvěděl o lidech žijících na rovníku >> „to, co (tu) Arist. říká, je tedy nesmysl.“)
  - opakuje sokratov. „Vím jen to, že nic nevím“ ; píše svá díla i „proti vlastní nevědomosti“
  - neustále pátrá po pravdě, nechce se slepě podřizovat autoritě, umí na přednášce říct: „Filozofův důvod je dětinský, sluší-li se něco takového říci o tak velkém muži“; „názor Komentátora /Averroa/ „neopodstatněný, hloupý, chimérický“ (PP: Arist. byl člověk a mohl se mýlit!)
  - x Tomáši **Akvinskému** někdy: jeho úvahy mylné, nemožné, spíše klam a omyl > řešení otázky, blouznění, dětinský sebeklam
- Víra a rozum
  - otázka rozumu a víry – v renes. ještě aktuálnější
  - PP pokračuje formálně v linii dvojí pravdy paříž. + padov. averroistů 13.-14.stol.
  - filosofie – pravdivé zde to, co dle křes. věrouky pravdivé být nemůže
  - filos. pravda ne pravda výkladu Aristot. textů, ale pravda racionál., rozumového poznání, založená na rozumu + smysl. zkušenostech – nepřekrutilelná, aby shoda s tezí víry
  - PP: při filos. musíme vycházet z přirozených principů >> if závěry vyplývají z daných premis, není v naší moci závěry odmítat
  - lids. rozum. poznání takto postihuje pravdu – jedinou, ne dvojí - ta = výsadou filos. vědění
  - věrouka = zákon svou povahou – ustanovení k udržování mravnosti v „prostém lidu“, neobsahuje v sobě ani pravdu / lež
  - jazyk víry-zákona = jazyk podobenství, mravního učení >> cíl: učit morálce, ne podávat informace o světě
  - x **V. lateránskému koncilu** – ten vyhlásil „pravda pravdě neodporuje“
  - PP hájí v celém díle nezávislost fil. na teol.

- o nesmrtnosti duše

- tento trak. jej nejvíc proslavil, za života i po smrti
- výsledek mnohaletých úvah z přednášek
- osobní nesmrtnost – jako ústřední problém (= typic. renesanční fil. kultura)
- paříž. + ital. averroisté 13.+14.stol. >> jednota intelektu >> nepřímé popření o s o b n í nesmrtnosti
  - o aktiv. rozum obecný, vlastní všemu lidstvu po celou dobu jeho existence (ta dle aristotelismu věčná, rod a druhy nemají začátek, jsou věčné!) x individuál. poznávací schopnost zaniká zároveň se smrtí těla
- osob. nesmrtnel. lidské duše = základ. kámen křesť. morálky – něco musí přetrvat, co je individuální nositel daného člověka, v čem se uchovávají jeho činy + hříchy a co bude potrestáno / odměněno po smrti
- PP překračuje rámec výkladu Arist. textu – opírá se o Arist., ale klade otázku nesmrtnel. i samostatně, jako zvláštní otázku „přírodní filosofie“ – „v přírodních hranicích, ponechávajíc stranou zjevení a zázraky“
- souvislost - dvě skupiny otázek
  1. řešení závisí na teorii p o z n á n í + chápání podstaty lids. rozumu
  2. analýza etické stránky otázky + závěry, kt. vyplývají ze smrteln. / nesmrtnel. duše pro lids. mravnost

- závislost myšlení na těle

- PP: **Aristoteles**: myšlení závisí na těle – je-li i myšlení jakýmsi druhem představování anebo neděje-li se bez představy, ani ono by nemohlo být bez těla (*O duši*)
- PP: myšlení nemůže být bez smyslových orgánů, bez vnímání, bez smysl. obrazů + představ
- „Podle Arist. není tedy lidský rozum při své činnosti v žádném případě plně nezávislý na těle.“
- duše = forma těla >> rozum = „akt organického fyzic. těla >> v každé své činnosti závisí na orgánu“
- >> rozum neoddělitelný od hmoty + nepochybně neoddělitelný od těla
- duše nehmotná + nesmrtná jen „v jistém smyslu“ (tj. ne osobní nesmrtnel.) –účastenství lids. rozumu na vyšších duchovních podstatách, jeho schopnost abstrak. poznání, kt. se nevyčerpává smyslovým vnímáním, jeho schopnost sebepoznání
- PP: závěr o smrtelnosti duše se nejlépe shoduje s rozumem + zkušeností, nepředpokládá nic vybájeného ani nic, čemu je třeba na slovo uvěřit

- člověk v hierarchii podstat

- u p r o s t ř e d – mezi smrteln. + nesmrtnel. podstatami (čl. nemá jednoduchou, ale rozmanitou, ne pevně danou, ale dvojjakou přirozenost), mezi materiál. – nemateriál. světem
- hierarchie světa – 3 druhy oduševněných bytostí
  1. nebeské „i n t e l i g e n c e“ - neb. tělesa, nemateriál., čistě duchovní podstaty; schopné nejvyšš. poznání, postižení obecného bez prostřed. smysl. vjemů – nepotřebují tělo, ani orgány
  2. č l o v ě k – střední místo - závislý na těle ne jako na subjektu, ale jako na objektu >> nenazírá obecně samo o sobě jako věčné podstaty, ani jen jednotlivé – jako zvířata – ale postihuje obecné v jednotlivém
  3. z v í ř a t a – nejnižší, potřebují k poznání tělo, schopna poznat jen jednotlivé
- střední postavení čl. (PP cituje skoro Herma Trismegista a Picovo *Oratio*) >> určení mravní přirozenosti čl. (*největší zázrak je člověk, kt. v sobě ztělesňuje celý svět a může se přiklonit ke kterék. přirozenosti, neb je mu dána moc řídit se jakouk. vlastností věcí, podle vlast. přání*)
- hlavně etická rovina výkladu – když lids. duše „koná činy, jimiž se přibližuje duchov. podstatám, nazývá se božskou a proměňuje se v boha; když koná zvířecí skutky, říká se, že se proměňuje ve zvíře.“
- PP: (1) racionál. (filos.) důkaz o nesmrtnel. duše nemožný + (2) smrtelnost duše slučitelná s mravností (x celému středověk. fil. + teol. myšlení)

- mravnost smrtelného člověka

- k ř e s ť a n s t v í = nesmrtná duše >> posmrtná odplata / trest >> **epikurovci** obviňováni z naprosté amoralnosti (věřili, že „*duše nenávratně hybou s tělem*“)
- někdy vyvození příčiny z následku >> nemorální lidé obvinění z ateismu (chovali se, jako by nevěřili na posmrtný trest)

- **Pietro de Trabibus** (13.stol. bohoslovec) – „*Jestliže neexistuje posmrtný život..., blázen, kdo jedná ctnostně a zdržuje se vášní, blázen, kdo se neoddává rozkoši, hýření, smilstvu a nepravostem, obžerství, prostopášnosti a opilství, hrabivosti, loupežím, násilnostem a jiným neřestem!*“
- **Tomáš Akvinský** (*Výklad apoštolského symbolu víry*; cituje ho PP!): „*Kdybychom nedoufali ve vzkříšení z mrtvých, museli bychom dát jakkoli těžkému zločinu přednost před smrtí.*“
- >> PP: problém 1: je smrtelnost duše slučitelná se zachováním morálky?
- >> PP: problém 2: snaha zdůvodnit převahu mravnosti smrtelného člověka > morálkou ze strachu z posmrtných muk + očekávání odměny na nebesích
- problém 3: cíl lidské existence + (4) možnost dosažení lids. štěstí v pozem. životě
- PP (*OND*) – vlastní učení o cíli lidské existence – osobitá varianta renes. antropologie
- **Aristoteles** – nejvyšší dobro (= i cíl člověka) = vyšší intelektuální nazírání – dosažitelný v pozem. životě
- PP ví, že **Arist.** ideál dosažitelný jen intel. elitě, ne všem x křesťanství = blaženost dosažitelná všem lidem
- PP – východisko – nejvyšší dobro – cíl všech lidí, lids. společenství (jednot. celistv.organismu)
- celý lidský rod podobný jedinému tělu z různých údůrůz. určení, ale uspořádány k obec. prospěchu lidstva
- „*Ne všechny mohou být stejně dokonalé, jedněm je dokonalost dána ve větší, jiným v menší míře... U lidí však existuje něco, co je společné všem anebo téměř všem. Jinak by nemohli být částmi jednoho rodu, usilujícími o jediné obecné dobro...*“
- dosažení společ. cíle (prospěchu všeho lidstva) >> nutný podíl na třech druzích rozumu –
  1. nazíravý – slouží k rozumov. poznání světa
  2. praktický – rozlišování dobra + zla
  3. činný – rozvíjení mechanických umění
- PP. – intel. nazírání schopni jen filos. >> lids. společen. za cíl pozem. života účast na všech třech druzích!
- >> duše smrtelná, ale přesto >> lidstvo není zbaveno cíle + smyslu existence = tato rozmanitost >> harmonická jednotka lidstva
- jednotlivec – musí vládnout i (2) – morálka nutná k zachování lids. rodu >> není správné tvrdit, že čl. kt. je nyní smrtelný, bude nešťastnější než kterékoli zvíře – převaha člověka ne v nesmrtelnosti, ale v tom, že schopen poznání a ctnosti
- „*Moudrý muž dá největšímu neštěstí a mukám přednost před setrváváním v nevědomosti, hlouposti a neřestech! Neboť nejmenší zrnko vědění a ctnosti je cennější než všechny tělesné slasti, než samotné říše, v nichž vládou neřesti a tyranie.*“
- smrtelnost duše ne>> zřeknutí se mravnosti – naopak naděje na posmrt. odměnu podbývá pozem. mravnost, jakoby založená jen na naději a strachu z odměny/trestu po smrti (věčná blaženost/muka)
- PP – ctnosti musíme dávat přednost pro ni samu – odměna = ona sama! (= nejstraš. trest za neřest = neřest!)
- >> možné hrdin. činy, sebeobětování? (za pravdu, vlast, přátele) – přednost takové smrti = ve skutečnosti přednost spravedlivému činu – člověk neodmítá život, ale neřest – život sám o sobě dobro, ale odmítá neřest, jejímž důsledkem zachování života
- „**O příčinách přírodních jevů**“
  - zázraky náboženství i magie považovány za důsledek zásahu nadpozemských sil (ať už od Boha / d'ábla)
  - překračují hranice přirozených příčin
  - x PP – proti pověrám ve společnosti – požadavek: nepochopitelné + tajemné jevy třeba vysvětlovat „přirozeně“ (= přiroz. příčinami), najít racionál., rozumové, přirozené vysvětlení
  - PP traktát *OPPJ* napsán v době honu na čarodějnice (záp. Evropa, sev. Itálie)
  - sen s u l i s m u s >> materiálnost + smrtelnost lid. duše + její nerozluč. spojení s tělem, závislost na něm
  - >> existence andělů a démonů nemožná + nemožný i jejich styk s materiál. světem lidí a věcí
  - << poznání nemožné bez smysl. zkušenosti >> andělé/démoni = čistí duchové >> nemohli by vnímat + poznávat předměty materiál. světa, ani vidět ani slyšet lidi, ani zasahovat do lids. záležitostí
  - hl. třeba vše vysvětlovat přiroz. příčinami – „*Neboť je směšné a nanejvýš nezapné nechávat stranou to, co je očitě vidné a co lze dokázat na přiroz. základě, a hledat to, co je temné a co nemůže být podáno alespoň jako poněkud pravděpodobné.*“
  - vlastní vysvětlení – dnes se zdá naivní, prosté – odvolává se na přir. příčiny jako:
    1. působení léčiv. bylin, minerálů, výparů
    2. lids. psychika, její citlivost, síla představivosti (eg. zaříkání: uvnitř věřícího! na předmětu nezáleží!)
  - jen nevědomý dav a prostí lidé věří v nadpřirozeno – „*vztahují /zdánlivě nadpřir./ jevy k bohu a démonům*“

- „z á z r a k“ = něco neobvyklého, velmi vzácného, dlouhá perioda opakování - ne mimo přírodu / proti přírodě
- kosmický determinismus
  - řád pohybu nebes. těles >> učení o všeobec. příčinně následné podmíněnosti přírod. jevů – u PP formou kosmic. determinismu – tradič. středov. *a v e r r o i s m u s*!
  - přírodní zákonitost – ztělesněna v pohybu nebes. těles; nesnadné ovšem postřehnout všeob. zákonitost i v neoduševněn. tělesech – perioda moc dlouhá (řeky, moře, města, zákony) – věčný pohyb, vznik, změna, zánik – všeobec. zákon přírody
  - přírozená astrologie (věštění konkr. osudu stejně jako Averroes odmítá) – jako všeobec. zákonitost, panující ve světě, relativ. autonomním vůči prvnímu hybateli – sublunár. svět podřízen věčné zákonitosti supralunáru
  - *d e t e r m i n i s m u s* - filos. věčného koloběhu – svět nemá očátek/konec >> nezná ani vývoj
  - vše, co bylo, to je a bude nesčetněkrát
  - >> zákon pohybu = zákon věčného opakování, koloběhu – „*není nic, čemu by se něco nepodobalo v minulosti a co nebude v budoucnosti; nebude nic, co již nebylo, a nebylo nic, co nebude znovu*“
- „O osudu, svobodě vůle, předurčení a božské prozřetelnosti“
  - všeobecná determinovanost jevů ve světě podřízeném vládě přírod. nutnosti >> problémy vztahů člověk – svět, svět – bůh; + otázky: svoboda vůle, nutnost + náhoda, teodicea (věnoval těmto prob. trakt. *O osudu*....opět určen pro tisk, vyšel 40 let po smrti PP)
  - o s u d – všeobec. + nezrušitelná příčinně-následná souvislost vládnoucí světu
  - n á h o d n á událost – PP: událost bez příčiny neexistuje, akorát se tak jeví nám; „každý náhodný následek má určitou příčinu“, ale na vyšší / obecnější úrovni;
  - co ve vztahu k jednotl. příčinám probíhá náhodně, je „ve vztahu k všeobec. příčinám /nebesa + inteligence/ nutné“ (G.: *inteligence* = duchovní hybatelé nebes. sfér, samy uváděné nehyb. hybatelem- bůh; hierarch.)
  - >> obecná podmíněnost všeho univerzální příčinami >> n u t n o s t = věčně existující principy bytí, pohyb těles + prvků, živlů sublunár. (podměsíč.) světa >> náhod. události = projevy této obec. nutnosti na úrovni jednotl. / řídké probíhají. jevů (náhodné ne proto, že v době, kdy probíhají, by mohly neproběhnout, ale že „jednou probíhají a jindy ne“)
  - s v o b o d a v ů l e – podobně - lids. chování spadá do obec. souhrnu příčinně-násled. souvislosti
  - PP ale neodmítá volbu, „svémocnost“ lids. jednání – ale volba podmíněna – „*Mnoho věcí konáme podle své vůle, jestliže neexistují překážky z naší strany / zvnějšku.*“ – očividné, nepopírá – ale „*o čem pochybuji, je... jak v nás tato vůle existuje a co ji určuje*“
  - v ů l e (volba) určována (1) vnějším objektem + (2) přírozeností člověka (to hl.!)
    - PP: chování čl. podmíněno jeho příroz. vlastnostmi = usilování o nejvyš. dobro + náchyl. ke zlu čl. vlastní od přírody >> nutně exist. ctnosti + neřesti (>> chvála + odsouzení) >> odpovědnost čl. + odplata jeho činů
    - vztah lids. činnosti – božs. prozřetelnosti – PP: jak skloubit bož. vševedoucnost – osobní odpovědn. čl.?
- Teodicea
  - vztah bůh – zlo ve světě – zlo panuje v přírodě. („*Prvky hynou ve sloučeninách, sloučeniny v rostlinách, rostlinami se živí zvířata, jedno zvíře je určeno za potravu jinému a všechno, co je níže než člověk, je určeno pro člověka, a zvláště kruté přitom je, že nevinné zvíře se stává potravou zvířete zlého, a nejnevděčnějším zvířetem je člověk.*“) + v lids. společ. (vládnou tyrani) („*Ctnosti jsou krajně vzácné*“; „*všude je přemíra zla*“)
  - PP: „*Bůh světu buď vládne, nebo nevládne. Jestliže nevládne, jaký je to pak bůh? Jestliže vládne, proč vládne tak kruté?*“
  - boží vševedoucnost + dobrotivost neslučitelná s náchyl. čl. ke hříchu („*Jestliže bůh všechno ví a může každého zbloudilého vyvést z omylu, proč to neučiní? A jestliže bůh neodvrací člověka od omylu, proč nepadá hřích na boha, ale na člověka?*“) – bůh dal čl. duši náchylnou ke hříchu + zkalený rozum spojil s vášněmi + cestu posel překážkami pro čestné lidi (ničemum se daří dobře, čestní trpí) – nakonec PP závěr: bůh je vlastně ďábel
  - >> r o z p o r >> třeba jiné chápání b o h a (+ jeho vztahu ke světu + čl.) >>

• Bůh – přírodní nutnost

- v ý c h o d i s k o: odmítnutí antropomorfních představ o bohu >> bůh = osud, příroda >> prozřetelnost boha = přírodní nutnost >> bůh = neosobní, přírod. příčinně-následná závislost; princip bytí, zdroj pohybu, není v jeho moci jej měnit >> ne stvoření >> svět existuje věčně << věčně působící příčina může mít jen věčný následek („*Bůh působí v souladu s přírodní nutností..., proto přijmeme-li boha, musíme přijmout i věčnost světa.*“)
- b. nemá svobodu vůle + konání, jedná nutně, zcela determinovaně >> není odpovědný za světové zlo
- světové zlo ospravedlněno h a r m o n i í s v ě t a >> zlo nemá svůj původ v nespravedlivosti boha, ale v povaze vesmíru, existuje kvůli všeobec. harmonii
- >> r e l a t i v n í, ospravedlněno dobrem kosmu, zlo = zvláštní případ „*všeobec. dokonalosti*“ = v jedinečnosti se něco jeví nespravedlivé, ale ve vztahu k vesmíru spravedlivé (řád vesmíru to vyžaduje)
- Gorf.: na kosmos jako celek nemožné aplikovat lids. kategorie „dobra“ a „zla“
- s o c i á l n í z l o – PP: ospravedlněno dobrem celku – „*To, že bohatí utiskují chudé, nedokazuje nedokonalost a krutost boha..., neboť i když vzhledem k jednotlivému se to zdá nespravedlivé, vzhledem ke světovému řádu to takové není. Vždyť to, že zemědělci jsou podřízeni měšťanům* (Gorf.: specif. italská situace tehdy! rolníci podřízeni patri-ciátu měst. obcí) *se zdá kruté, podíváme-li se však na uspořádání státu, vidíme, že je to nutné a že svět by bez toho nebyl dokonalý.*“
- n á b o ŷ e n s t v í – PP obhajuje směle právo filozofa na pravdu, ale existence náb.-ví nutná k udržení „prostého lidu“ na uzdě, ten se nedokáže pozdvihnout k výšinám filos.vědění = racinalist. etice filosofů (trest za neřest = neřest sama atd. – stoické!) – „*Zákonodárce, který vidí náchylnost lidí ke zlu a usiluje o všeobecné dobro, stanovil, že duše je ne-smrtná, přičemž neměl na zřeteli pravdu, ale jediň ctnost.*“
- Gorf.: PP stíhán církvi i za tento „kompromis“; stíhání mírné, dané ještě tradič. renesanční snášenlivostí
- ovšem OPP po smrti PP zakázána; jméno *Pomponazzi* = symbol nejopovázlivěj. + nejzatvrzelej. nevěrectví + svobodnomyšlnosti
- PP's k r i t i k a t e o l o g i e >> vliv na **Giordana Bruna**
- výzva k přírozenému vysvětlování světa vyslyšena >> **Giulio Cesare Vanini** – jeden z nejradik. ateistů pozdní rene-sance; upálen 1619 v Toulouse

Giulio Cesare Vanini (1584-1619)

- d í l a : *Amfiteátr věčné prozřetelnosti*
O podivuhodných tajemstvích přírody, královny a bohyně smrtelníků
- nazývá **Pomponazziho** svým „božským učitelem“
- zcela odhodil středov. teol. + scholast. tradici
- Gorf.: a t e i s m u s, průzračně maskovaný vnějškově ortodoxními deklaracemi; už ani ne p a n t e i s m u s
- b ů h – „tvůrce přírody“; ale p ř í r o d a = „bohyně“ = slovní zbožštění (*božská* = příčinou pohybu) – užívá slov *bůh* a *bohyně* jen metaforicky („*Používáme obecně přijaté označení a nazýváme věčné jsoucí bohem.*“)

Simone Porzio (1496-1554)

- tradice **Pomponazziho** renes. aristotelismu, ale úplně bez scholastiky
- vychází z **řeckého Aristotela**; výklad peripatetismu nezávisle na teologii
- *O principech přírody* – traktát – SP trvá na jednotě substance
- l á t k a existuje zároveň aktuálně i potenciálně; ale protože může nabývat růz. forem >> potenci vzhledem k věcem, kt. se zformovaly v jejím lůně
- jednotná substance = l á t k a + f o r m a (nedokonalé substance) - dodávají jed. sub-ci určení
- l á t k a >> kvantitativní určenost + schopnost k dělení; f o r m a >> podoba + jednota
- ale jen j.s. (= dokonalý substrát, výsledek vzáj. působení látky + formy) má skuteč. aktuál. existenci!
- oddělenost látky + formy čistě logická, ve skuteč. látka „*vždy existuje zároveň s formou, od níž se v podstatě nikdy neodděluje*“
- látka = zdroj všech věcí + věčná příčina >> vzhledem k formě prvotní („první“); p o t e n c i á l n o s t látky = jen možnost ke zdokonalování, není však potenci sama o sobě, „*ve vztahu k svému vlastnímu bytí*“
- jednota substance, nerozluč. jednota látky + formy („spolupříčin“ bytí) >> předpoklady učení o Jednom (G. Bruno)
- jednota aktu + potence (látky + formy) i v lidském rozumu (trakt. *Disputace o lidské mysli*) – rozum ne vůči čl. + pří-rodě vnější, ale „*výtvor přírody*“, neoddelitelný od těla

Andrea Cesalpino (1519-1603) – *Peripatetické otázky* – látka ne nejsou (copak svět stvořen z něčeho?) >> 1. = poslední základ proměnliv. věcí, zčásti aktem (= jakýmsi subjektem), zčásti potencí (= tíhne k dokonalosti, pro kt. určena) >> látka prvopočáteční = substance všech věcí

PŘÍRODNÍ FILOSOFIE RENESANCE

Bernardino Telesio (1509-1588)

- narozen v Cosenze, vychován strýcem, latin. lukreciov. básníkem
- Academia Cosentina - nescholastic. mimouniverzitní volné učené sdružení
- v takových akad. v renes. Itálii se rodí nová, experimentál. přírodověda (AC v tomto ohledu velmi významná!), založená na zkušenosti a pozorování přírodních jevů
- zakladatel ren. přírodní filosofie
- znalec antiky
- dílo: *O přírodě podle jejích vlastních principů* (De natura juxta propria principia, 1565, s doplňky a změnami 1570 a 1586 jako *O podstatě věcí podle vlastních principů* - De rerum natura juxta propria principia); dále drobné učené a filos. traktáty o jednotliv. otázkách
- **VLASTNÍ PRINCIPY PŘÍRODY**
  - vyhlášena nová metoda - studium přírody má vycházet z jejích vlastních principů(1) v ní obsažených a z ní vyvozených >> bůh nezasahuje do přírody přímo, nelze to analyzovat
  - BT zdůrazňuje, že vychází jen "ze smyslových vjemů a z přírody...a již z ničeho jiného."
  - poznání Boha odsunuje do budoucí, mimopozemské existence
  - uvádí v závěru knihy důkazy boží existence, ale BT sám je neteologický, osvobozuje filosofii od řešení teol. úkolů a vůbec od bohosloví a služby teologii
  - z vlastních principů(2) také = ne z Aristotela a scholastiky, Ar. pro něj idol, kt. se klaněli
    - třeba zkoumat povahu samotných věcí (přírody), ne co řekl o nich Aristoteles
    - principy nelze vyvodit z Písma svatého / Arist. / jiných starověk. myslitelů
    - odmítá poukazy na autoritu, filosofie musí být založena jedině na rozumu + smysl. zkušenosti ("jedině jim lze přikládat víru při studiu přírody")
    - základ filos. konstrukcí = bezprostřední smyslové údaje
    - úkol přírod. filosofie - odkrývat pravé, skuteč. vlastnosti věcí a vyvozovat je "z věcí samých", s přihlédnutím ke smyslové zřejmosti
    - lids. vědění může dosáhnout vrcholu jen, "překoumává-li, co mu smysly odhalily a co lze vypočítat z podoby věcí vnímaných smysly"
    - staří se příliš spoléhali na sebe místo na pozorování věcí, přemýšleli rozumem o božských věcech a "vybájili si svět podle své libovůle", jako by soupeřili s bohem
- **HMOTA a ČINNÉ PRINCIPY**
  - principy musí **1.** být vyvozeny ze samot. přírody **2.** odpovídat požadavku smyslové zřejmosti
  - (1) **hmota** - "tělesná hmota" = konkrétnost, reálnost (x scholastika - hmota = skoro nic)
  - (2) **teplo** a (3) **chlad** - netělesné, činné síly
  - ve skutečnosti všechny 3 existují jen v nerozlučné jednotě
  - název substance = pouze jako 1+2+3 (neexistují odděleně!!!)
  - (1) h m o t a
    - hmota dává věcem tělesnost (teplo a chlad vlastností a formy)
    - materiál. tělesný princip je věčný a nepomíjivý, ("hmota ve skutečnosti nikdy neumírá a nikdy se nerodí, ale neustále přebývá ve všech věcech")
    - hm. nemá aktivní schopnosti, "zcela zbavena jakékoliv činnosti a pohybu"
    - nehybná, neviditelná a "černá", "jakoby mrtvá"
  - (2, 3) č i n n é p r i n c i p y (teplo a chlad)
    - bojují mezi sebou o vládu nad hmotou
    - netělesné >> nemohou existovat samy o sobě ("Ke své existenci potřebují tělesnou hmotu, z níž se skládají absolutně všechny podstaty.")
    - v přírod. věcech vůbec "nepozorujeme žádné působení, které by záviselo na netělesné substanci, nespojené s něj. tělesem"
    - na světě neexistuje "ani jediný bod", jenž by byl jen hmotou nebo jen chladem či teplem, ale "vždy jedním i druhým"

- 2, 3 v boji o nadvládu nad hmotou mění jen její "polohu a stav, ale ani v nejmenším neničí její přirozenost ani jakoukoli z jejích vlastností a nedávají na jejím místě vzniknout jiné přirozenosti. . ."
- **kosmologie** (stará ptol.-arist., ale bez substančně druhového dělení sfér!)
  - boj protikladných principů >> projev v protikl. 2 velik. těles - kosmu-nebe a Země
  - Nebe = hmota, v níž působí teplý princip
  - Země = pod vládou chladu, pevné centrum, slunce, planety a hvězdy se pohybují kolem
  - BT zde v rámci starého kosmol. schématu (!), ne kopernikán.!
  - ale BT nerozděluje substančně na dokonalou sféru a sublunární sf., pro něj v obou "tělesech" stejná, jedna substance!, ne kvalitativně odlišné druhy a podstaty, žádná kvintesence scholas.!
  - materiál. substance nebe a Země jednotná, nebe právě tak tělesné jako Země
  - substance nebes. těles odlišná jen "větší čistotou", "větší jemností" (tj.<< působení tepla!)
- **PROSTOR a ČAS**
  - vesmír tedy fyzicky, materiálně stejnorodý
  - s t e j n o r o d o s t prostoru x peripatet. učení o systému "přirozených" míst fyzik. těles a x hierarchickému uspořádání svět. prostoru
  - p r á z d n o - BT trvá na jeho existenci; ne jako absolut. nevyplněný prostor, ale jako prostor tvořící schránku a odlišný od těles, kt. jej vyplňují
  - p r o s t o r = podmínka existence věcí, jejich "přijímatel", na nich nezávislý a neustále sám se sebou totožný ("Je zřejmé, že může být prázdný prostor, odlišný od hmoty věcí, že takový prostor skutečně existuje.")
    - zcela netělesný, "není schopen jakéhokoli působení", je "schopností přijímat tělesa"
    - mezi pros. a věcmi není ani shoda, ani rozdíl, ani protiklad
    - "Hluboce se liší od všech věcí a v ničem se neodlišuje sám od sebe, ale je sám se sebou totožný" >> "v kterékoli své části je připraven přijmout jakoukoliv věc", je "místem všech věcí"
  - č a s - BT souhlasí s Arist., že vnímání času spojeno s pohybem a se změnami těles, ale odmítá Ar. tezi, že "čas neexistuje bez pohybu a změny"
  - BT - hl. věc je objektivita času - č. jako t r v á n í "vůbec nezávisí na pohybu, ale existuje sám o sobě a má všechny své vlastnosti sám od sebe, a ne od pohybu."
  - Arist. : č. = míra pohybu x BT : č. = podmínka existence a pohybu samotných těles, "objektivní" trvání, "ve kterém, nikoli nad kterým či díky kterému, se děje každý pohyb a změna"
- **SAMOPOHYB**
  - BT hledá vnitřní zdroje pohybu těles >> odmítá Arist. "pohyb od jiného", vnější zdroj poh.
  - chce odhalit příčinu pohybu v samé přírodě, v jejích "principech" >> vlastně samopohyb
  - pro BT h m o t a nehybný princip >> princip pohybu = **teplo** (jak sublun, tak nebes.těl.)
  - vnější hybatele (Arist. a scholastika) odmítnul před BT už *Pier Angelo Manzolli*
  - nebes. tělesa se pohybují v souladu se "svou vlastní přirozeností a podstatou", neboť žhavá, skládají se z ohně a "pohyb je činností vlastní ohni"
  - BT vylučuje z fyziky, kosmologie i ontologie "nebes. hybatele"
  - n e b e: "Nebe, kt. je konečné a tělesné, nepotřebuje tohoto netělesného a nehybného hybatele . . . Nebe, kt. je konečné a nemění se působením něj. protikladu, bude existovat nekonečně a nikdy nepřeruší svůj pohyb, nikdy se neunaví svou činností, ale právě díky jí bude zachovávat svou přirozenost, nabývá neustále sílu pohybu a moc."
  - >> revize vztahu Bůh / svět - BT uznává jen akt stvoření, ne důkaz "z pohybu"
    - BT důkaz boží existence se opírá o harmonii kosmu
    - Bůh vykázán za hranice fyzik. obrazu světa
    - Bůh stvořil svět a přírodu - obdařil všechna tělesa silami a vlastnostmi plně dostačujícími k jejich existenci a působení, další bož. zasahování do přírody není nutné
    - p ř í r o d a = autonomní, žije a působí na základě svých zákonů
    - (Gorf.:) v podstatě d e i s m u s: BT: Bůh nestvořil svět "takový, aby věci ke svému pohybu potřebovaly jeho novou vůli, ale tak, aby všechny bytosti, vybavené od boha vlastní přirozeností a schopností pohybu, jednaly vždy v souladu se svou přirozeností"

- **ŽIVOT a VĚDOMÍ**
  - **ž i v o t** - základem životního principu **teplo** (činný princip, zdroj pohybu)
  - BT: "životní / přírodní duch" - původ ve středov. medicíně - SPIRITUS
    - termín zdůrazňuje přírodní původ života a vědomí
    - nejjemnější materiální, fyzic. substance, vznikající působením tepla; existuje v živém organismu, jemuž dává schopnost poznání a pohybu a určuje všechny jeho životní funkce
    - d u c h obsažen v samé podstatě živých bytostí, vychází "ze semen, sám v živočichu pociťuje a pohybuje jak celým tělem, tak jeho jednotlivými částmi, a celého živočicha řídí, tj. uskutečňuje všechny činnosti, kt. jsou podle obecného mínění nejvlastnější duši".
    - j e d n o t a veškeré živé přírody, včetně člověka
    - rozdíl ducha zvířat - člověka = jen rozdíl větší "jemnosti", "tepla", "ušlechtilosti"
    - těla zvířat i lidí složena z totožných částí a "jsou obdařena stejnými schopnostmi a orgány, sloužícími k přijímání potravy a rození sobě podobných" >> "jestliže vidíme, že u ostatních živočichů je duch základem pociťování a života a nepochybně uskutečňuje činnosti vlastní duši, je třeba předpokládat, že stejným způsobem je uskutečňuje i u lidí"
  - r o z u m o v á d u š e (ANIMA RATIONALIS)
    - ve všech svých činech vázána na hmotu, lidské tělo
    - podřízena působení přírodního ducha (SPIRITUS), tomu se předávají všechny duševní funkce
    - pokud se AR nachází v těle, je na něm urč. způs. závislá >> do jisté míry tělesná
  - lidská duševní odlišnost << přirozeností, velikostí a formou cel. těla, hl. hlavy a mozku, ale hl. v důsledku rozdílnosti ducha přebývajících v odděleních (BT: "komůrkách") mozku a rozložením těchto oddělení >> nelze připisovat schopnost rozum. poznání netělesné / s tělem nespojené substancí
  - BT odmítá dělení duše na části podle jejich schopností, duše úplně substanciálně jednotná, jedna
  - SPIRITUS
    - dává celému organismu schopnost k životu, pociťování a pohybu
    - rozkládá se v celém těle, vyplňuje nervovou soustavu člověka, základním střediskem S. mozek
- **TEORIE POZNÁNÍ - důsledný SENZUALISMUS**
  - smyslové vjemy
    - základem všech našich poznatků o věcech - 1. z d r o j 2. hlav. n á s t r o j poznání
  - další duš. schopnosti: představivost a usuzování založeny na s.v. a jimi určovány!
  - smyslové vnímání = že životní duch vnímá vnější působení, vycházející *bud'* z okol. věcí a předáváno bezprostředně nebo pomocí vzduchu, *nebo* z vnitřních, vlastních změn ducha
  - vlastní intelektuál. poznání vzniká hodnocením smysl. údajů
  - smysl. vnímání má nezbyt. schopnost zobecnění,
  - s.vn. je nejdokonalejším způsobem vědění, prostým omylů
  - všechny vědy založeny na s. vn. a vycházejí z bezprostřední zkušenosti, kt. jediná zaručuje spolehlivost a jistotu poznání
- **ETIKA SEBEZÁCHOVY a "vyšší" duše**
  - lidská přirozenost jednotná s celým materiál. světem >> BT: etika - základy morálky a duchovna hledá v lidské přirozenosti
  - **snaha o sebezáchovu** (SOS) vlastní všem věcem v přírodě a hl. životnímu duchu >> základ lids.morál
  - z SOS třeba vyvozovat všechny lidské city a vášně, je hl. k r i t é r i e m ctností a neřestí
  - s l a s t vzniká z pocitu s e b e z a c h o v á n í, *s t r a s t i* přináší to, co vede k *z á n i k u* člověka
  - "Není pochyby o tom, že dobro, k jehož dosažení je duch podněcován a o nějž usiluje, spočívá v sebezáchově. A nejen duch, ale všechno jsoucí nemůže toužit po ničem jiném a usilovat o jiné dobro než o zachování vlastní přirozenosti a nemůže zakoušet jiné zlo kromě vlastního zániku."
  - SOS velice i n d i v i d u a l i s t i c k á - jde o zachování hl. individua
  - nevylučuje se ale, spíše předpokládá nutnost lids. společenství, vzájemnosti a solidarity "k obraně před jinými živočichy a násilím špatných lidí"
  - v y š š í d u š e - kromě materiál. duše existuje i vyšší duše (odpovídá požad. scholast. bohosloví)
  - stvořena ("vdechnuta" do člověka) bohem, n e h m o t n á, n e p o m í j í v á, n e s m r t e l n á
  - BT důvody:
    - (1) čl. se snaží o vyšší poznání (2) má sociál. kvality (3) z etic. pohnůtek (posmrtná odplata >> vedle SPIRITUS musí existovat nesmrtelná vyšší duše)

- člověk se liší od zvířecí říše, je schopen obětovat osob. zájem a prospěch, dokonce překonat pud sebe-záchovy pro ušlecht. cíle; lids. duše se neuspokojuje jen pozem. statky, usiluje o své zachování i po smrti těla, neboť věří v tvůrce jako v nejvyšší dobro.
- (Gorf.): tato teol. výhrada (o ex. vyšší duše) podmíněna BT's metafyzikou v základu jeho přír. filos. - jeho materiál. svět nezná kvalitativní rozdíly, SPIRITUS (určující veškeré projevy života v přírodě!!!) ale nedostačuje k vysvětlení specifičnosti lids. vědomí, odlišnosti duchov. světa člověka od zvířecího a rostlin. života; BT neumí v rámci svého přír. systému vysvětlit sociál. povahu člověka
- PŮSOBNÍ TELESIOVY FILOSOFIE
  - neobyč. rozšířena už za jeho života; napadána scholastiky, zejm. tomisty
  - jeho žák knihu přeložil do italštiny, další (*S. Quattromani*) z ní udělal posmrtný výklad s důrazem na BT's naturalistické prvky

Agostino Doni

- **KRAJAN A POKRAČOVATEL TELESIA (antropologie)**
  - zachov. dílo: kniha O přirozenosti člověka (DE NATURA HOMINIS, 1581, Basilej, za Teles. života!)
  - obviněn z kacířství >> útěk z Itálie, celý život ve vyhnanství, konflikt s reformací
  - **r o z v i n u l** Teles. **a n t r o p o l o g i i** (o člověku, životě a vědomí) výlučně na "přírod. principech"
  - jeho teorie poznání (jako rozvinutí Tel.) nejdůsled. senzualismus ital. filos. 16.stol. - proti scholastic. racionalismu, připravuje cestu experimentální metodě nové přírodovědy
- **ANTROPOLOGIE, PSYCHOLOGIE**
  - **ž i v o t a p o h y b** vlastní samotné přírodě
  - příroda má **v š e o b e c n o u s c h o p n o s t p o c i t' o v á n í** ("Všechno, co existuje v přírodě má schopnost pocítování a bez ní nemůže existovat.")
  - **v š.** přírodní věci mají schop. **r o z p o z n á v a t j i n é**, jim podobné, přátelské nebo nepřátelské věci, bez toho nemožná jejich **s e b e z á c h o v a**, o kt. se snaží, skrytá v přírodě
  - **pocítování = rozpoznávání** působení vycházej. z vnějšího světa
  - nepocítuje ovšem **h m o t a** (strnulý, nehyb. princip, zcela hrubá, ale neexistuje samostatně!)
  - **pocítuje "netělesná přirozenost"** (ve hmotě), **životní duch** SPIRITUS (zdrojem zase netěles. teplo)
  - **teplo** = princip pohybu, života a vědomí >> působí na ducha, ten se utváří v lůně hmoty, v těle
  - **substance ducha** svým původem a vlastnostmi také **t ě l e s n á**, je nejjemnější a nejlehčí látka, vznikající působením tepla
  - "duch" **j e d n o t n ý** v celé oduševněné přírodě, základem pohybu a pocítování, života a vědomí
  - **AD** : **podstata lids. přirozenosti** právě v tomto naturalis. pojetém duchu
  - SPIRITUS (přírod. "životní duch") se utváří v cévách v podobě lehké a jemné látky (AD: "květ krve")
  - k.k. = nejvyšší výsledek činnosti organismu, podobný výparu, ale jemnější a lehčí; substance dávající tělu život ("Jen jej musíme v těle považovat za živoucího a život oduševnělých bytostí je životem tohoto ducha")
  - SPIRITUS "je též duší", je svou přirozeností schopen **s a m o p o h y b u**
  - **AD**: nelze říct, že duše nemůže existovat bez těla, protože duše = duch a "duch je tělesný"!
  - **d u š e** člověka jednotná a tělesná, protože totožná se SPIRITUS, s těles. substancí
  - **č l o v ě k** = "živé těleso", organická jednota těla a ducha, těleso schopné životních činností
  - SPIRITUS má "přirozenost, jež je schopna pohybu" - **teplo** - schop. pohybu tvoří "vnitř. sílu" ducha
  - ta určuje poznávací schopnost, vlastní všemu živému (vší oduševnělé přírodě), ale nejvíce člověku
- **TEORIE POZNÁNÍ - SENZUALISMUS**
  - **duch vnímá** a pocítuje díky působení okol. předmětů, ale i svůj vnitřní pohyb (AD: "afekt", vnímání svého vlastního vnitřního stavu)
  - **ž i v o t** není možný bez vědomí o samotném životě, živá příroda nemůže uskutečňovat svou činnost, aniž by si ji uvědomovala, a v tom spočívá "vnitřní vnímání" ducha
  - smyslové vnímání základem činností **v ě d o m í** (představivosti, vzpomínání, myšlení, usuzování, paměti)
  - není mezi nimi podstatný předěl ani kvalitativ. rozdíly, **s t e j n o r o d é v** principu >> **r e d u k c e n a 2 činnosti ducha** - **p o h y b** a **v n í m á n í** - vnímání = vzruch ducha v důsledku pohybu, vnějšího působení ("Všechny věci se dotýkají ducha (neboť nic nemůže být vnímáno bez doteku) a pohybují jím.")

- v n í m á n í spočívá ve smysl. vjemech vnějších změn a vnějšího pohybu
  - jsou na něm nejen založeny, ale také se na ně r e d u k u j í všechny ostatní činnosti v procesu poznání
  - IMAGINATIO (představování) a RECORDATIO (vzpomínání) = jen "vnímání znovu", ve vědomí se opakuje již vnímaný pohyb a vjem
  - INTELLECTIO (myšlení) a RATIO (usuzování) zase závisí na smyslech jako zdroji vědění, ale také na ně o m e z e n y!
    - INTEL. pracuje se smyslovými obrazy - jen při smysl. vnímání vnímáme reálně existující objekty a v procesu myšlení se před námi objevují, "jako by byly přítomné"
    - INTEL. = "jakoby vnitřní čtení" (QUASI INTUS LEGERE) vědomí v sobě samém na základě dřívěj. smysl. vjemů a obrazů, kt. v něm upevněny
    - INTEL. nás nevzdaluje od skuteč. objektu, protože smysl. obraz nám jej předkládá takový, jaký jej vnímáme, anebo zcela podobný (proto "se nám zdá, že znovu vidíme tytéž věci nebo jejich podoby; a duch, kt. je takto spatřuje a poznává, si jakoby jasně uvědomuje jejich bytí a podstatu jejich bytí. Vskutku, jestliže se nám v obraze zjevuje sama věc, zjevuje se nám také podstata této věci, kt. nikdy a v žádném případě není mimo věc a bez níž sama věc ani neexistuje.")
    - obraz je "podobou" věci >> má schopnost předat nám tentýž vjem jako sama věc, nebo jako něco jí velmi blízké >> AD odmítá samostat. "a b s t r a k t n í formy" věcí, oddělené od samotných objektů poznání
- a b s t r a k c e - formují se v procesu poznání buď bezprostředně působením věcí na smyslové orgány / na základě obrazů, podob >> vnímání vyšší a ušlechtlejší > myšlení, zabývá se reál. věcmi, ne jen jejich podobami
  - o m y l y v poznání - vnik úměrně vzdálenosti od bezprostřed. smysl. vjemů - soudíme o věcech a nebereme v úvahu všechyn jejich stránky, vlastnosti, - vinou jednostranného a neúplného vnímání
  - p a m ě ť - uchovává ve vědomí dříve vnímané formy věcí, vychází ze smysl. vjemů ("Zřejmě si pamatujeme ty věci, kt. na nás zvlášt' výrazně zapůsobily svou novostí, svou silou nebo častostí svého působení")
  - o b r a z - představa dříve vnímaného pohybu; v z p o m í n á n í = opakování obrazu a návrat ke vnímání toho, co přináší obraz; m y š l e n í = vnímání těch věcí, kt. se mu odkrývají a informují je o sobě; u s u z o v á n í - vnitřní zkoumání smysl. vjemů; p a m ě ť - "uchovávání obrazů, tj. pohybů a zároveň smysl. vjemů těch objektů, díky jimž obrazy vznikly" >> AD: "všechny činnosti ducha, ať jsou jakékoli, se omezují na dvě, na pohyb a vnímání."

Juan Huarte (1529- kol. 1592)

- špan. lékař a filosof
- pokus o naturalistickou teorii člověka; - Zkoumání schopností k vědám (1575)
- filos. přírody třeba budovat nezávisle na teolog. předpokladech, ve světě od počátku stvoření skryt přirozený řád vesmíru (= příroda)
- lids. duše - specific. schopnosti - souvisí s těles. stavbou čl., způs. života, s klimatic. podmínkami a stravou
- lids. temperament a schopnosti závisejí na spojení 4 prvků v lids. organismu
- oheň - aktiv. prvek, určující duševní život - v těle se projevuje trávením a dýcháním
- dosti primitivní fyziolog. naturalismus, odráží stav tehdej. medicíny, ale razí cestu přírodovědě a výkladu duševn. života člověka; velký ohlas a překlady i přes církev. zákazy

VLIVY TELESIOVY FILOSOFIE

- vliv na další vývoj renes. filosofie přírody
- polemizuje s ní Francesco **Patrizi**, ale i přejímá z ní mnohé
- G. **Bruno** ocenil "čestný boj" BT proti Aristotelovi
- T. **Campanella** - podnítilo jej vydání "O přírodě podle jejích vlastních principů" k samost. filozofování a rozchodu se scholastikou
- Fr. **Bacon** - uvádí BT jako "prvního z nových" filosofů
- papež dal po BT smrti jeho knihy na INDEX zakázaných knih, bylo to v době inkviz. procesu s G. Brunem

Francesco Patrizi (1529-1597)

- z chorvat. šlechty (pův jm. Petris), narozen v Dalmácii, tehdy benát. poddaní, pod vlivem ital. kultury
- platonizující linie ital. přír. filosofie, odliš. od B. Telesia; zapřísáhlý antiaristotelik, resp. proti A. jako nekriticky přijímané autoritě; >> vliv na mladého TOMMASA CAMPANELLU
- dílo: **(1)** komentáře k Petrarkovým a jiným ren. básním - překlady Proklových Základů teologie a Jana Filopona - traktáty a dialogy o politice a váleč. umění, dějinách, poetice **(2)** vlastní filosofie. díla: *Peripatetic-ké diskuse* (DISCUSSIONUM PERIPATETICARUM TOMI IV, 1572, rozšř. 1581); *Nová filosofie vesmíru* (1591, dána Index inkvizicí), nedokonč. rukopis. dialog *Filosofie lásky*

(1) KRITIKA ARISTOTELISMU

- snaha překonat přetrvávající ofic. Arist. autoritu, vyzbrojen humanist. tradicí
- ofic. kruhy, tj. university, katolic. hierarchie a tradice arist.-scholastické (rozhodnutím Tridentského koncilu o tomismu jako ofic. učení dominikánů a později podpor. jezuity)
- FP chce od počátku zničit Arist. filos., historie. i mravní autoritu jejími prostředky!
- I. svazek "Diskuzí" - kritika biografic. údajů a morální aureoly Arist. (otrávil prý Alex. Maked.! nevďečný k Platonovi jako učitel, ničil díla svých předchůdců, star. řec. fils. atd.)
- kt. díla jsou skutečně Aristotelova?
  - 6 důvodů pro určení Arist. autorství
    - (1) shodnost stylu
    - (2) totožnost zákl. tvrzení
    - (3) shoda mezi často se vyskytujícími soudy
    - (4) citování v jiných dílech, nesporně Arist.
    - (5) svědectví žáků
    - (6) názory stoupenců peripatet. filosofie
  - (Gorf:) FP někdy přehání, jindy nepochybuje o středov. "Arist. teologii"
  - FP periodizoval aristotelismus >> není nadčasovou autoritou, každá perioda jej vykládala po svém, vlastním způsobem
- II. svazek - o "shodě" mezi Platonem a Aristotelem
  - proti Pikovi della Mir. (hledajícímu shody!) FP rozbíjí mýtus o jedinečnosti Aristot. filosofie
  - rehabilitace platonismu a jiných nearist. systémů antic. filosofie
  - FP nespravedlivý k aristotelismu, opomíjí jej
- III. svazek - ukazuje neshody mezi Arist. a ostat. filosofy, arist. není ani jediná ani nejlepší filosofie
- IV. svazek - vlastní kritika
  - FP i o zásadách filosofování vůbec
  - útok už ne tolik proti sam. Arist., ale spíše proti scholastic. "knižnímu vědění"
  - "usilovat o poznání samotných věcí"
  - pravdivá filosofie musí založena na zkušenosti, na smysl. poznání samot. věcí ("V pravé filosofii nepřipouštíme důvody, kt. nesouhlasí se smyslovou zkušeností.")
  - kritika základ. kategorií peripatet.; odmítnutí pojmu STERESIS (privatio, zbavenost) ("Dospíváme tedy právem k závěru, že bylo nesmyslné stanovit jako počátek věcí zbavenost, nepředstavující nic nutného, a zavádět do nejvznešenější vědy princip, kt. existuje jen akcidentálně . . ., že bylo nesmyslné učinit principem jsoucího zbavenost, kt. sama o sobě není jsoucнем.")
  - jen 4 atributy látky možno zachovat
  - látka je s u b s t a n c e, prvotnější než tvar, lát. = příčina, spolupříčina věcí, je živlem (prvkem) těles, ne všech, ale jen prvotních, původních těles.
  - "Vždyť látka je příčinou toho, že existuje tvar, avšak tvar není příčinou toho, že existuje látka. Látka je látkou aktuálně, zatímco tvar je spíš potenciálně uzavřen v lůně látky, a akt je dokonalejší než potency. Tvar, který vystoupil z lůna látky, získává také aktuální existenci, je však původně méně dokonalejší než látka, kt. je látkou aktuálně."
  - látka = skutečná příčina - "Protože látka je p r v o t n ě j š í než tvar a je příčinou existence tvaru, je d o k o n a l e j š í m j s o u c n ě m než tvar. Ze všech uvedených důvodů je látka dokonalejší než tvar a je ve větší míře jsoucí než tvar a je též dokonalejší substancí než tvar."

- látka - pravé jsoucno, první příčina a substance věcí, hmota reálně existuje + jako těles. substance od počátku podmiňuje všechny formy věcí

(2) PRINCIPY VĚCÍ - vlastní Patriziho filosofie

- vlastní filos. názory, překračuje rámec aristotelismu, v hlav. svém díle *Nová filosofie vesmíru* (NOVA DE UNIVERSIS PHILOSOPHIA)
- navrhuje všeobec. obnovení filosofie
- předkládá obraz světa x od scholastiky i od tradič. platonismu ficinovské školy
- odmítá peripatet. terminologii a chce překonat arist. dualismus látka-tvar >> přijímá jiné principy
- všechna tělesa složena ze **4 vnitřních principů** - p r o s t o r ; s v ě t l o ; t e p l o ; t o k
- FP buduje filosofii světla

s v ě t l o

- "Veškeré poznání vyplývá z rozumu a vychází ze smyslů."
- "Mezi smysly přísluší první místo z r a k u pro jeho ušlechtilou povahu a...důstojnou činnost."
- "První, co zrak vnímá, je s v ě t l o a z á ř e n í." >> "Díky jejich síle a účinku se odhaluje r o z m a n í t o s t věcí"
- pozorování >> vznik filosofie; na světle "budujeme základy naší filosofie"
- slavnostní hymnus na světlo (na zač. *Nova de universis philosophia*, Ferrara, 1591)
"Začneme tedy světlem, pravím, jež je obrazem samého boha a jeho dobroty, jež ozařuje celý nadsvětový, mimo-světový i světový prostor, jež se šíří po všem, rozlévá se vším, do všeho proniká a při svém pronikání vše formuje a způsobuje, vše oživuje, vše v sobě obsahuje a vše podporuje, vše shromažďuje, spojuje i rozděljuje. Světlo obrací k sobě všechno, co je, co se osvětluje, zahrívá, žije, rodí a sytí, co roste, zdokonaluje se a pohybuje. Všechno, co se k němu obrátilo, očišťuje, vše zdokonaluje, vše obnovuje, vše uchovává a ničemu nedá zaniknout.... Všichni po něm touží, všem je žádoucí. Je ozdobou nebes a okrasou všech věcí, je půvabem světa, krásou světa, úsměvem světa. Proto nic není oku příjemnější, nic není duchu radostnější, nic není pro život blahodárnější, nic není pro poznání výtečnější, nic není pro konání užitečnější. Bez světla by všechno jsoucí spočívalo v temnotách, vůči sobě netečné a nám neznámé."
- světlo "rodí semena všech druhů a jednotlivých věcí i jejich původní síly a unáší je s sebou vesmírem"
- t e p l o, vycházející ze světla, je "b e z p r o s t ř e d n í m t v ů r c e m tělesných věcí", kt. se rodí v n e p ř e t ř í t é m t o k u hmoty
- p o p ř e n í božského ~~s t v o ř e n í~~ - "Z ničeho nic nevzniká" >> novoplaton. e m a n a c e

p l y n u t í, t o k = látka všech věcí

- nejdůležit. pojem Patr. filosofie; jedním ze čtyř principů bytí (+prostor, světlo, teplo)
- "Odvěký tok je čtvrtým principem všech těles, je všem věcem vnitřně vlastní, je jakoby prvkem."
- Gorf. : záměna pojmů l á t k a + t v a r >> metaforami s v ě t l o + t o k
- l á t k a = tělesná + neustále se pohybující substance, ne čistě pasivní princip
- také s v ě t l o + t e p l o se podobají toku svým neustálým pohybem
- PATRIZI - t o k (látka) = živá, oduševněná hmota, zářící jasnými barvami
- x scholastika - hmota = "téměř nic"
- x TELESIO: černá tmavá, světla zbavená tělesná hmota

(3) PROSTOR

- p r o s t o r = 1 ze 4 hl. přírod. principů, zaujímá mezi nimi p r v n í místo
- "Prostor v z n i k l d ř í v e než jiná jsoucna z prvotní jednoty." >> ne v čase (viz výše), ale logicky a substanciálně prvotní jako **první základ (substance) veškerého bytí**
- prostor existuje, je "**něco**", je "trojrozměrný a odhaluje se v tělesných podstatách a ve všech tělesech"
- první ze všech substancí - ne v obvyklém smyslu slova (nemá látku ani tvar!!!)
- "Jestliže s u b s t a n c e je to, co existuje samo o sobě, pak prostor je substancí v nejvyšší míře, neboť nejvíce ze všeho existuje sám o sobě... Prostor ke svému bytí nepotřebuje nic jiného, ale všechna ostatní jsoucna jej potřebují ke své existenci....Prostor je první ze všech jsoucen."
- není t ě l e s n ý a zároveň není n e t ě l e s n ý, ale je s t ř e d e m mezi tělesným a netělesným
- 1. není tělesný - protože je schránkou těles (!)
- 2. není ani zcela netělesný, protože je trojrozměrný (!)

>> prostor = "netělesné těleso a tělesné netěleso"

- spojuje v sobě konečnost + nekonečnost
- konečný - protože v sobě obsahuje materiální a konečný svět
- nekonečný - protože je bez konce, je mimo svět a nad světem

(4) ČAS -

- kritika ARISTOTELOVA určení času; hlavní n e d o s t a t e k: Aristotelés připisuje "míru a číslo" jako "úkony našeho myšlení...času, věci, jež existuje sama o sobě...", jako by naše myšlení dávalo bytí přírodní věci."
- FP: č a s = "trvání, nezávislé na jakékoli naší míře nebo počtu"; t r v á n í = první vlastnost času - Aristoteles ji opomněl!
- čas není mírou pohybu, ale sám pohyb je naopak mírou času
- "Čas je tedy trvání, společné jak pohybu, tak klidu"; "setrvávání a trvání těles a tělesných věcí"

(5) učení o "všejedíném"

- s v ě t l o je vše obestírající + vším pronikající
- vychází z boha a proniká celým světem, celou h i e r a r c h i í b y t í
- netělesné božské světlo v nekonečném prostoru >> až po fyzikální, tělesné, smyslově vnímatelné světlo viditelného světa
- FP tak chce metafyzikou světla vyplývající z novoplatonismu překonat dualismus, odůvodnit jednotu světa a boha
- učení o "všejedíném"- jádro FP přírodní filosofie
- "Ve všeobecnosti věcí je nutně něco p r v n í... Je to p o ě á t e k věcí...je to j e d n o, a toto jedno je d o b r o, a toto dobro je b ů h , a celá tato pětice je totožná."
- jedno jako princip zároveň vším = proto, že v sobě obsahuje všechno nerozlišeně a nerozděleně
- "Jedno v sobě obsahovalo všechna jsoucna dříve, než vznikla mimo ně... A jelikož je chová v sobě..., není mezi jsoucný žádný, v němž by nebylo. Neboť kdyby jedno nebylo všude, nechovalo by v sobě vše."
- Gorf. : nutně >> splývání Boha jako jednoho a světa jako souhrnu jsoucen - J e d n o nemůže být v ničem obsaženo, ale protože ve všech věcech >> samo obsahuje vše, a v jednom je vše, ale sjednoceně - a jedno je sjednoceně vše, je v š e j e d í n é (UNOMNIA).
- >> i nejvyšší p r i n c i p z r o d u nutně přítomen ve zrozeném, neoddělitelný a neodlučitelný od něj
- **panteismus** obojí společně trvá v j e d n o t ě a neustálém vzájemném spojení >> "Tento vesmír je sám **bůh**." - nemá určité místo, všude a nikde (x arist. t o m i s m u s - bůh za hranicemi konečného světa)
- "...bůh a veškerá božskost, která je nemateriální a netělesná, nenaráží na žádný odpor hmoty a těles. A proto je nejpravdivěji, samým svým bytím, samou svou mocí, samým svým působením všude a může uskutečnit vše a stát se vším, co jen je na Zemi, ve všech prvcích, na nebi a nad nebesy viditelného i neviditelného. A všemu a všem dává život a působení." >> n e g a t i v n í t e o l o g i e - bůh nepoznatelný + nevyjádřitelný rozumovými pojmy
- "Třebaže vším proniká, ode všeho se odděluje a odlišuje hloubkou své důstojnosti a vznešenosti a povznáší se vysoko nad naše smysly i nad naše úvahy."
- Gorf.: nutně >> odmítnutí božského stvoření "z ničeho" >> novoplaton. e m a n a c e
- >> boží působení >> boží všemohoucnost nekonečná >> s v ě t n e k o n e č n ý
- + t o k v ě c í, s v ě t l a, "které rodí semena všech druhů a jednotlivých věcí i jejich původní síly a unášejí se s sebou vesmírem" + t e p l o - "bezprostřední tvůrce tělesných věcí" vznikajících v nepřetržitěm toku hmoty >> **celý vesmír** se jeví FP jako jakýsi **nekonečný "tok věcí"** (FLUOR RERUM) v nekonečném prostoru

(6) NEKONEČNOST SVĚTA

- ve svém bytí nekonečný bůh nutně >> nekonečný svět
- jestli "vesmír", "svět" = co v sobě všechno obsahuje >> "svět svou hmotou nepochybně nekonečný"
- p r o s t o r, nekonečný vzhledem k tomu, co může obsáhnout a pojmut, a s v ě t, který podobně jako prostor "obsahuje vše", v tomto smyslu "toutéž věcí"
- bůh - n e k o n e č n ý ve svém b y t í + m o c í + d o b r o t ě nutně >> usiluje o své uskutečnění v nekonečnosti vesmíru - ani božská (také nutně nekonečná) v ů l e nemůže tuto všemohoucnost omezit
- "Nekonečné působení plodí odpovídající výsledek - obraz sebe sama.... V nekonečném bytí je nekonečná moc, uskutečňující nekonečné působení, které musí nutně mít sobě odpovídající výsledek. Nejvyšší moc, nejvyšší dobro a nejvyšší vůle tedy stvořily nekonečný svět k větší slávě boha..., jako nejvyšší svědectví jeho nejvyššího bytí."

- m a t e r i á l n í svět je nekonečným vesmírem o h r a n i č e n
- n e k o n e č n ý v e s m í r - zahrnuje nekonečný prostor empyreí, netělesně substance, netělesného božského světla, přecházejícího emanací v tělesné světlo fyzického světa (x GIORDANO BRUNO)
- (7) KOSMOLOGIE
  - ovlivněn učením o nekonečnosti >> o d m í t á nebeské kruhy a sféry, uznávané tehdy astronomy
  - "Hvězdy nejsou připevněny k žádným kruhům."; sféra stálíc neexistuje; hvězdy nejsou stejně vzdáleny od Země; někt. více jiné méně vzdálené
  - n e k o n e č n ý p r o s t o r naplněn konečnými světy (jednot. hvězdy jsou jakési světy)
  - hvězdy mají svůj vlastní pohyb, nic společ. s Arist. "5. substancí", podřizeny obec. zákonům změny
  - důkaz: 1571 se objevila nová hvězda v souhvězdí Cassiopeia, kt. pak zmizela
  - viditelný pohyb hvězd - FP: nelze vysvětlit otáčením "deváté sféry" - dle astron. vzdálena 80 milionů km, >> přípustitel. rychlost jen 42 milionů km / hod. >> souhlasí s KOPERNÍKEM = otáčí se Země
  - Koperníkův h e l i o c e n t r i s m u s - FP opatrný, uvádí i jiné tehdy. teorie - FRACASTORO; BRAHE
  - nedává žádné z nich vysloveně přednost - ne strach, Koper. tehdy ještě nezakázán, představa o středu světa (ať Slunce/Země) FP prostě cizí
  - g e o c e n t r i s m u s - odmítá ve vztahu k vesmíru (ne ke sluneč. soustavě)
  - pošetilý, že by tak velká, četná a krásná tělesa (hvězdy) by existovaly kvůli Zemi, malé, nepatrné
  - pohyb Země >> naše představy a prostoru a pohybu r e l a t i v n í, jen naše vlastní pocity (např. ve skutečnosti není žádný východ, západ - světové strany/směry - ne vezmeme-li svět v celku)
- (8) VŠEOBECNÁ ODUŠEVNĚNOST
  - pohyb v přírodě, pohyb Země i nebeských těles << všeobecná o d u š e v n ě n o s t - **život**
  - "Všechny hvězdy jsou oduševněné a obdařené rozumem."
  - "Všechno, co se pohybuje, se pohybuje proto, že se účastní života. Život není nic jiného než pohyb podstaty v sobě samé. Jestliže se tedy podstata a jsoucí pohybují, pohybují se díky životu, jenž jim je vnitřně vlastní."
  - oduševněnost celého světa - "Nejen nebesa a jejich části, ale rovněž prvky, co jich jen je, a jejich jednotlivé, od celku neodtržené části jsou oduševněné."
  - nutně >> r e v i z e ARISTOTELOVA **určení duše** >> FP: duše = široce chápáná schopnost pohybu
  - duše - nemusí mít speciál. orgány; schopna samopohybu >> každá bytost žije v odušev. světě svým vlastním, zvláštním a životu organic. těl nepodobným životem
  - "Svět je nejdokonalejší ze všech těl. Je tedy dokonalejší než těla mravenců, švábů a jiných podobných nicotných bytostí, jichž je na světě bez počtu. Všechny jsou však oduševněné a žijí a každá z nich má sobě vlastní duši. Proč má tedy nejdokonalejší ze všech těl postrádat duši a podobat se mrtvole? Proč mají prvky, které svou hmotou naplňují hmotu světa a svou dokonalostí doplňují jeho dokonalost, postrádat své duše?"
  - svět (největší tělo) - p a s i v n í - postrádá aktivní síly >> nemohl by se ubránit rozpadu >> "aby se mohl zachovat ve své podstatě, potřebuje jinou, vyšší a mocnější přirozenost, zajisté netělesnou."
  - >> d u š e - netělesná, světem prostupující síla, proniká do světa a jako "nezrušitelné pouto všeho" jej "oduševňuje, oživuje a pohybuje jím"
  - if by neexist. světová duše >> ani vznik, ani zánik, ani změna, ani proměna věcí - "svět by ležel jako nehybné tělo podobné mrtvole." >> díky světové duši svět krásný zván kosmem
  - p ř í r o d a - všechna těla spojena s přírodou, neb od ní získávají svůj stav, pohyb a život
  - příroda = jediný život celého světa, závisející na duši jako na své příčině; př. má účast na duši << dává život, pohyb i klid světovému tělu
  - "Duše získává své síly od světového ducha, duch od života, život od podstaty, podstata od ideje přírody a od její první jednoty." - ta jednota = květ a zdroje samé přírody
  - h i e r a r c h i c k ý koloběh - vzestup od přírody k přírodě + od všeobecné podstaty věcí (jednoho) sestup k přírodě ztělesněné ve světovém těle.
  - "A toto jedno přenáší své vlastní síly do přírody, která je a přebývá ve světovém těle, skrze první podstatu přírody, skrze její první život, skrze jejího prvního ducha a její první duši."
- (9) ETIKA "FILAUTIE" - dial. Filosofie lásky (nedokon.) - **filautia** (řec) - láska k sobě samému - tj. všeho jsoucího k sobě samému - všechna láska ve světě, všechny druhy projevem f-e, spojuje kosmos, i láska Boha klidem projevem jeho f-e.; ne láska ke stvoření vedla k jeho stvoření, ale láska Boha k sobě samému a své dobrotě, nemohl svou dobrotu nechat v nečinnosti - téměř epikurovský výklad jedné z hl. křesťanských ctností - tradice humanistic. individualismu (= osobní dobro se stává měřítkem mravnosti) - idea sebezáchovy - základ morálky (od Bernarda Telesia!)

Giordano Bruno (1548-1600, upálen; pův. kř. jméno Filippo)

- z rodiny chudého neapol. šlechtice (resp. z městečka Nola u Neap. >> Nolanus!, ital. Nolano), člen domini-kán. řádu
- panteista - pozitiv. zde typic. renes. živý cit pro krásu a velikost přírody
- ostrý kritik a nepřítel tehdej. křesťanství, katol. i reform.
- vlivy středověku: averroismus (až k Pomponazzimu, a neapol. škole Simone Porzia) novoplatonismus (David z Dinantu, Ibn Gabirol)
- novější vliv: (1) Kusánus /největší vliv; přesto jej otevřeně příliš nezmiňuje; u M.Kus. ovšem přes tendence k panteismu Bůh zůstává mimopřirod., nadpřír. transcend. principem/ (2) humanismus a florent. novoplatonismus
- vědecký vliv: Mikuláš Koperník, ale GB nebyl astronom, pouze využil MKop pro svou ontologii a filosofii
- (1) učení o JEDNOM
  - **ústřední kategorie** J e d n o (UNO); z novoplaton.tradice; výklad v duchu naturalistického panteismu
  - J e d n o - GB: není nejvyšším stupněm kosmické hierarchie jsoucna, z nějž emanace až po hmotu
  - shoduje se s materiálním vesmírem; zároveň příčina bytí + samotné bytí věcí, v němž ztotožněna jejich podstata + existence
  - *"Je tedy vesmír jediný, nekonečný, nehybný....Jediná, pravím, je absolutní možnost, jediná skutečnost, jediná forma neboli duše, jediná hmota neboli těleso, jediná věc, jediné jsoucno; jediné je to, co je největší a nejlepší. Tento celek...nevzniká, protože není jiného jsoucna, jehož by si mohl žádat, jež by mohl očekávat, když má všechno bytí. Nepomíjí, neboť není jiného jsoucna, v němž by se změnil, když je totéž co všechny věci. Nemůže se zmenšit ani zvětšit, neboť je nekonečný....Není hmotou, protože není ani utvářen, ani tvárný, není ohraničen ani ohraničitelný. Není formou, neboť ničemu jinému nedává ani tvar, ani podobu - vždyť je vším, je tím největším, jediným, je univerzem."*
  - v e s m í r - nestvořen, věčný, nemůže zaniknout (*"není vzniku ani zániku podle substance, ledaže bychom tak chtěli nazvat proměny"*)
  - ve vesmíru nepřetržitě změny a pohyb, vesmír se však nepohybuje - je celek, nemůže se přemísťovat, sám se celý vyplňuje, je ve všech věcech, které jej vyplňují (*"celek i každá jeho část jsou jedním podle substance"*) >> všechna rozmanitost = jen měnivá, pomíjivá tvář jednoho nehybného, trvalého, věčného
  - jediný vesmír nemůže mít nic protikladného / rozdílného, tj. příčinu své proměny!!! >> žádný Bůh
  - **vliv Mikuláše Kusánského - učení o splývání protikladů** >>
    - GB : shoda mezi minimem a maximem {hmota/forma}, {bůh/příroda}
    - GB - Jedno = hl. shoda {nepřetržitá proměnlivost světa / stálost přírod. zákonů}
    - *"Čas všechno bere a všechno dává; všechno se mění a nic neumírá; jen Jedno věčně a vždy zůstává jediné, shodné a totožné sam se sebou."* (komedie Svícen)
  - v Jednom splývá lárka s formou, skutečnost se neliší od možnosti << GB odmítá dualismus >> **shoda protikladů** - v Jednom se všechny principy shodují - odvolání se na HERAKLEITA *"jenž pravil, že všechny věci jsou jedno, přičemž toto jedno právě svou proměnlivostí v sobě obsáhne všechny věci."* >> závěr o shodě protikladů - *"A protože jsouv něm (v Jednom) všechny formy, plyne z toho důsledek, že se na ně hodí všechny definice; v tomto smyslu i protikladné výpovědi jsou pak pravdivé."*
- HMOTA a FORMA
- ATOMISMUS a MONADOLOGIE
- PANPSYCHISMUS a "SVĚTOVÁ DUŠE"
- PROSTOR a ČAS
- boj za novou kosmologii
- NEKONEČNOST VESMÍRU
- NEKONEČNÝ VESMÍR a bůh
- Brunův PANTEISMUS
- učení o POZNÁNÍ
- ETIKA. hrdinské nadšení
- Brunův ATEISMUS
- sociálně politické názory
- význam filosofie GB

Tommaso Campanella (1568-1639; pův. jm. Giovanni Domenico C.)

- **život** městečko Stilo v Kalábrii, rodina negramot. ševce
- od 1582 dominikán; spory s církví, příprava povstání, uvězněn na 27 let, inkvizice, mučen, ve vězení napsal mmj. Sluneční stát i Metafyziku, Obranu Galileiho; předstírá šílenství, aby zachránil život; papež Urban VIII. zájem o C's astrologii, osvobozuje jej; úspěch má až po propuštění v Zaalpi, knihy vych. v Německu, azyl získal ve Francii, i tam ale útoky sorbonn. teologů, bojuje + chce přimět Fr. k osvobození Itálie od Španělů, umírá v Paříži 21.května 1639
- **zdroje**: Telesio, dokonce napsal 1:knihu (Filozofie dokázaná smysly) na BT obhajobu proti J.A. Martovi (ortodox. peripatetik); renes. novoplatonismus; nadšeně přijal Galileiho objevy, byť pozdě, neboť ve vězení
- **dílo** = přírodně filosofická s y n t é z a – přírod. i humanit. vědy + matematika + politika (soc. přeměny)
- + význam. básník 17.stol. (ital. + latin. verše)
- sice současník **Descarta, Galileia, Bacona, Gassendiho**, ale náleží ještě zcela filos.renes. kultuře – živý zájem o úspěchy teh. přírodovědy, ale jinak vzdálen novověké vědě a filos. (znaky renesančnosti: = mnohostranné nadání, širší zájmy, pevnost charakteru, touha po aktivitě + uskutečnění vědec., polit. + mravních ideálů)
- dlouhý boj x polit. + církev. reakci >> TC: přesvědč. důkaz svobody, čl. dána = zosobnění humanist.. principu důstojnosti člověka

• OBNOVENÍ VĚD

- TC x scholastic. aristotelismu (tomismus, averroismus) + x příliš. obdivu k antice! (TC = výjimka v ren.)
- traktát Proti pohanské filosofii (orig. „O tom, že se nemáme přidržovat pohanství“) – třeba se osvobodit od autority pohan. starověku >> úplná, radik. o b n o v a v ě d
- důkaz: úspěch křest. civilizace 14-16.stol. – vědec. + tech. pokrok evrop. národů
- nová racionál. filosofie – musí vycházet z velkých objevů té doby (křestané: **Guttenberg** k n i h t i s k, K o l u m b u s Nový svět; **Galilei** nová nebes. tělesa; **Koperník** odhalil phyb Slunce; Portugalci cesta kolem světa; dělostřelectvo, kompas aj.)
- nové objevy + vynálezy >> nutná radikál. obnova věd + >> odmítnout starověké autority
- bez obnovy >> zahrazena cesta dalším vědec. objevům, zastavení věd.+tech.~~pokroku~~ lidstva
- nutno odhodit kult Aristotela + autority ve vědě i fil. (neexistuje čl. kt. by neměl chyby, i svatý je má)
- nelze zavrhovat mnohostranné zkoumání; třeba nejširší svobody vědeckého bádání
- s t á t omezený na jednu knihu >> slabý (nemá nové vynálezy+objevy!)
- učenec + filosof má právo na nové vědění – ne každé novátorství ve státě + církvi musí budit podezření
- nesprávné/zbytečné nepřežije svého tvůrce x nutně nové tu zůstane navždy >> nikomu nezakazovat objevy!

• učení o DVOU KNIHÁCH (bible, příroda)

- dvě božské knihy, z nichž čerpáme p r a v d u – **Příroda a Písmo**
- P ř í r o d a – živá kniha, čl. ji poznává rozumem + smysl. zkušenostmi >> věc f i l o s o f i e + v ě d y
- P í s m o s v a t ě – není lepší než kniha Přírody, ale lépe vyhovuje běž. lids. vědomí
- obě vytvořil bůh k odlišnému cíli
- P ř í r o d a = neomezná možnosti poznání světa rozumem
- P í s m o = učení o víře
- TC: mezi Př. a Pís. nemůže být rozpor – cílem Písma není vykládat zákony přírody, v Bibli nelze hledat odpovědi na otázky uspořádání světa (prostý jazyk Mojžíše určen pro prosté vnímání lidu) >> Písmo pochopitelně snadněji > kniha Přírody; Pís. sděluje, co bůh před námi skryl; mluví k nám metafor. jazykem, ne doslovně >> není možné srovnávat Př. a Pís.!
- >> osvobození věd. zkoumání od nutné koordinace s teologií – jestli bible není autoritou vědy a fil. >> kterákoli věd. teorie může být uznána za neodporující bibli >> nutný nový výklad Písma, ne věd! >> obrana **Galileiho**

- filosofie založená na SMYSLOVOSTI

- (Floss: pouze v raných spisech, později za kritérium nepochybnost vlastní pochyb. existence, tj. **Descartovo Cogito ergo sum**)
- „Domnívám se, že při filosofování se musíme řídit smysly.“ – příroda = hlavní + jediný zdroj poznání
- nové objevy >> nutně nová metoda poznání (kritizuje učitele za to, že čtou + komentují hl. **Aristotelovy** knihy, ale málo pozorují)
- „Proto jsem dospěl k závěru, že při studiu přírody je třeba důvěřovat smyslům, jimž se odhaluje taková, jaká skutečně je a jakou ji stvořil bůh.“
- příroda má být vysvětlována ze svých vlastn. principů

- SUBSTANCIÁLNOST HMOTY

- l á t k a ne abstraktní možnost bytí, ale reálně existuje; není „~~nie~~“, ale je J s o u c í, má skutečné bytí ve větší míře > formy
- látka je ve světě, ne jen v rozumu peripatetiků, bytosti se vytvářejí z reál. látky!
- >> látka (a ne forma) = základ bytí – základ světa forem – s u b s t a n c e;
- f o r m y umírají, látka zůstává stejná >> látka jediná + nesmrtelná
- f o r m y – četné, proměnlivé, pomíjivé, vznikají + zanikají
- látka dává formám hmotnou existenci, sama od nich přijímá jen formální bytí, ne bytí jako takové; látka sama přijímá, a přijímat může jen proto, že svou povahou předchází formám
- látka = fyzikál. těleso << reálná (ne Arist.!) – TC: „Látka a substanciální těleso jsou totožné.“ << těleso je svou povahou pasivní, a ne aktivní
- reálná + tělesná látka (základ věcí) ale nedostačuje sama o sobě ke vzniku věcí (x **Bruno**: látka božská, aktivní)
- x TC: látka = těleso p a s i v n í, „neuspořádané“ >> nutné netělesné principy t e p l o + c h l a d (Telesio!)
- Země i nebe z jedné látky, konkrétní forma těles. látky získaná stupněm zahřátí / ochlazení
- p r v k y „země“, „vzduchu“, „vody“ a „ohně“ << z působení tepla na jedinou látku, neexistují odevždy + neměnně jako jednou provždy dané
- p r o s t o r + č a s – TC v tradici **Telesia + Patriziho**
- p r o s t o r – první netělesná substance, nehybná + schopná přijmout jakékoli těleso, schránka látky
- pojmy *prostor* + *prázdnost* nutné, že zdůrazňují objektivnost prostoru jako schránky + jeho odlišnost od samotné látky; prostor substanciálně předchází látce jako „základ existence světa“
- č a s – objektivně existuje v samotných věcech, v samot. procesu pohybu světa; neoddělitelný od věcí
- č. = „*proměnlivý proud bytí, působící změny ve věcech*“ .... „*posloupné trvání, sama posloupnost či střídání věcí, v jehož rámci věc následuje po věci nebo po sobě samé v odlišném stavu.*“
- právě ta p o s l o u p n o s t >> j i n a k o s t = změnu věci – pomíjivá věc se vždy odlišuje od sebe samé + všechny takové věci dohromady tvoří všeobecnost věcí, kt. výdy jiná, jako voda v potoce
- č. – posloupnost existující v procesu změny >> č. se skládá ze vzájemně se střídajícího bytí a nebytí

- O SMYSLOVÉ SCHOPNOSTI VĚCI

- TC jako další ren. fils. proti hl. principu Arist. fyziky (těleso, kt. se pohybuje, získává pohyb od jiného tělesa - QUOD MOVETUR, AB ALIO MOVETUR)
- x TC: princip s a m o p o h y b u v přírodě – „*všechno, co se přirozeně pohybuje, získává pohyb od sebe, a nikoli od zvláštního hybatele*“
- vnitřní zdroj pohybu = t e p l o – nejen mechanic.!!!, ale každého pohybu + změny v přírodě, tj. i vzniku a zániku věcí
- snaha o sebezáchovu – příznač. pro celou přírodu, všechny věci, pro pasiv. i aktiv. principy
- ale protiklad musí vědět o existenci druhého >> boj teprve možný >> nutná všeobec. schopnost pociťování (v celé přírodě!) – „*všechny věci pociťují*“ celá příroda všeobecně oduševněná, kosmos živý
- s m y s l o v o s t proniká celým kosmem – vlastní i p r o s t o r u (= základu jsoucího) – pr. má lásku k sebezáchově >> ze strachu před prázdňou do sebe pojímá látku

- smyslovost – vlastnost l á t k y, neb látka usiluje o f o r m y = pocit'uje, neb každé úsilí se rodí z vědomí
- smys. vlastní i aktiv. principům bojujícím o vládu nad látkou, je ve všech věcech, kt. zakoušejí slast ze sebezachování + neuspokojení z vlastního zániku
- kdyby se ve světě nerozlévala schopnost pocit'ování, změnil by se svět v chaos
- nejspolehl. d ů k a z schop. pocit'ování = světový řád
- celý svět = pocit'ující živočich, všechny jeho části zakoušejí slast ze společ. života
- pocit'ování ale není stejnou měrou vlastní všem hmotným tělesům – vš. věci ji mají jen v takové míře, v jaké nezbytná pro jejich sebezachování (>> růz. věci v růz. stupních) – smysl. schopnost látky není živočišná, ale přirozená! (= vlastní celé přírodě)
- >> vznik organického života (rostliny, živočichové) přirozeně
- duše živočichů vzniká působením světla a tepla vycházejícího ze Slunce
- (Gorf.: duše definována zcela materiálně) d u š e = „teplý tělesný duch, jemný, ohyblivý, schopný rychle pocítit vzruch a vnímat“
- duše vzniká působením aktivního principu (tepla) na látku; životní duch vzniká přiroz. příčinami + existuje v organismu + udržuje se díky procesům probíhajícím v živém těle >> působení živ. ducha >> vyšší formy vnímání u rostlin + živočichů a hl. lidské vědomí
- r o s t l i n y – dostaly údělem duši stísněnou + necitlivou x
- ž i v o č i c h o v é – tj. vš. kt. mají svobodnou duši ve zvlášť. schránkách, i paměť + schopnost vytvářet představy

• PRIMALITY

- každé věci vlastní (1) schopnost bytí, (2) vědomí o svém bytí a o všem, co tomu bytí (3) nepřátelské, i (4) láska k vlastnímu bytí >> bez toho zachování věci nemožné
- „*každé jsoucno je tu potud, pokud má možnost bytí...a to, co má možnost bytí, si své bytí uvědomuje, neboť kdyby samo sebe nepocitovalo, nemilovalo by své bytí, nesnažilo by se vyhnout zhoubnému nepříteli a nenásledovalo by druha ochraňujícího jeho bytí, jak v skutku věci činí. Vězení vychází z moci: vždyť nemáme to, co nemůžeme znát, a naprosto tomu můžeme znát mnohé, co dosud reálně neznáme... a všechny bytosti pocítují vždy a všude lásku k sobě samým.*“
- >> učení o primalitách (PRIMALITATES) = 3 hlavní atributy bytí – m o c, m o u d r o s t, l á s k a
- (G: p. působily jako projekce křesťan. dogmatu o trojici ve filos. obrazu světa)
- „*Každé jsoucno se skládá z možnosti bytí vnímat bytí a z lásky k bytí podobně jako bůh, jehož je obrazem.*“
- = souvislost struktury světa s trojí povahou „prvního rozumu“
- „*Celý svět a každá jeho část se skládá z moci, moudrosti a lásky*“ (viz i Sluneční stát)
- všeobec. smyslovost + boj principů jako snaha o sebezachování >> celá příroda má rozumový princip + primality >> uznání boha-tvůrce

• BŮH a PŘÍRODA u Campanelly

- >> nutné, že existuje první Moudrost a první Rozum – zdroje bytí, Smysl a Rozum pečují o zachování celku
- kosmos má cílevědomou povahu, v přírodě vládne ú č e l n o s t (G.: teleologie >> teologie)
- TC: „Vždy stavím na první místo účelový princip, neb je skutečnou příčinou věcí vytvořených uměním, a fyzik. principy jako teplo, chlad, látka a prostor jsou prostředky k dosažení cíle. *Avšak ten, kdo se domnívá, že svět je věčný nebo vznikl nahodile, nehledá ve světě cíl. Já však jasně vidím, že působící příroda nečiní nic bez cíle, nikdy nepřekračuje míru a netrpí nedostatkem toho, co je nutné, jsoucna řízena nejlepší silou*“
- objektiv. přírod. zákony závislé na bohu, jeho vůli a moudrosti
- všechny věci se utvářejí v důsledku své současné účasti na bytí i nebytí (věc ohraničuje také své bytí = je účastna i nebytí!) - „*Vše jsoucí se skládá z konečného bytí a nekonečného nebytí*“
- (Sluneční stát-obyvatelé.): dva základ. metafyzic. pojmy: b y t í (nejvyšší bůh) a n e b y t í (nedostatkem bytí + nezbyt. podmínkou každého vznikání, neb to, co je, teprve nevzniká, tedy i to, co vzniká, dříve nebylo)
- každá věc zvláštním momentem v nepřetržitě proudící bytí – proud změny, vznikání a zániku věcí = uskutečňování všeobec. harmonie celku; věci světa se mění jako voda v řece; a ne v jednu věc, ale v mnoho věcí
- smrt jednoho slouží ke zrodu mnohých a z mnoha smrtí se rodí nová věc, v celku je život jediný
- jeden organismus nežije trvale, ale proud života stálý; nic neumírá, neb bůh nedovoluje zemřít tomu, čemu dal bytí

- ne panteismus - bůh věcem vlastní vnitřněji než příroda >> nesměšuje se a nesrovnává s látkou
- příroda = božské umění, jež bylo dáno věcem – umění, kt. vede věci k jejich cíli
- v př. se uskutečňují primality tvořící základ bytí v životě kosmu
- př. = vnitřní princip pohybu >> „přírodní zákon“ >> Bůh = tvůrce př. zákona >> B. = záruka stability př.
- TC – stvoření světa = největší zázrak – ale B. dále na přírodu nepůsobí
- přír. zákon omezuje boží všemohoucnost – bož. vševědounost není neomezená libovůle
- TC's Bůh podřízen zákonům přísné logiky, „nemůže si odporovat“ = dřívější rozhodnutí bož. vůle omezují další možnosti boha, ten nemůže jedné a téže věci současně darovat bytí i nebytí
- Bůh se enstará o jednotlivosti, nepůsobí bezprostředně – božím dílem jen obecná zákonitost – jeho vůle = souhrn možností >> ponechává místo pro odchylky + nahodilosti nezávislé na bezprostředním zasahování božské vůle – metafora: Bůh - hodinář – seřídil mechanismus přírod. pohybů (jakoby natáhnul hodinky)

• KOSMOLOGIE

- nikoliv nová; pohyblivá jen nebeská tělesa (Slunce, planety), Země chladná + nehybná, ve středu světa
- ale uznává soudobá pozorování, hl. Galileia – vzdal **Telesiovo** tvrzení, že celé nebe (tj. zde: planety) se skládá z ohně (tj. etheru!), **Galileiho** pozorování to nepotvrzují
- TC nadšeně píše o Galileiho pozorování (objev hor + moří na Měsíci, Venušiny fáze, Jupiterovy měsíce), mrzí jej, že *Hvězdného zpravodaje* nečetl ještě před sepsáním *Metafyziky*; ovšem i TC připustil, že **Koperník** má pravdu už tehdy! i když se KM v mnohém mylí
- TC nepochopil význam matematic. modelu >> neshoda s Galileim (= s novou přírodovědou); TC má svou kosmologii, píše x Ptolemaiovi i x Koperníkovi
- kvalitativní vysvětlení světa - na základě aktiv. principů + primalit – kritizuje **Galileia** vlastně za atomismus, kvantitativní vysvětlování přírody – že nebere ohled na fyzikální obraz světa, na kvality jako oheň, chlad....
- uznává mnohost světů („systémů“) – TC tehdy snad jediný aktiv. šířitel **Brunových** kosmolog. idejí, ale neuznává nekonečnost vesmíru! (neztožňuje boha se světem přírody, nezbožňuje látku)
- TC nekonečnost ve velikosti = nekonečnost v moci >> vesmír by byl bůh, nepřijatelný; bůh x svět, látk a není božská, nemá v sobě tvůrčí síly k nezávislé existenci + vývoji; látka podřizena netěles. silám, teple + chladu, nemá v sobě samé zdroj pohybu

• SENZUALISMUS a otázky JISTOTY VĚDĚNÍ

- rozvoj senzualismu Bernardina **Telesia**
- životní duch – základ poznávací činnosti – ž.d. skrze smyslové orgány vnímá předměty okol. světa
- smysl. orgány – liší se stavbou + předmětem, ale vzhledem k procesu vnímání totožné („*Existuje jedna vnímající substance ve všech smyslových orgánech...ale mnoho způsobů vnímání díky mnohosti objektů, a neexistuje univerzální smysl, odlišný od jednotlivých smyslů, ale je to jeden a tentýž životní duch.*“)
- smyslové vjemy – základ, odtud vyvozené poznání – „*vnímání je pociťování vzruchu, doprovázené úsudkem o skutečně existujícím předmětu*“ + zároveň vnímání = „*pomově vyjádřené vědění o předmětu vyvolávajícím vzruch na základě vyvolaného vzruchu; je doprovázeno tak rychle probíhajícím procesem usuzování, že tento proces není patrný. Vždyť soud o celém ohni podle části, již je teplo nebo světlo, je sylogismus.*“
- usuzování, diskurzivní vědění- TC je také vyvozuje ze smysl. vnímání – „*úsudek je vnímání podobného v podobném, a kolik je na světě druhů shod nebo podstat, nebo kvantity, nebo kvality, nebo činnosti, nebo vzruchu, nebo podoby, nebo času, nebo příčiny, nebo tvaru, nebo barvy, tolik je úsudků a sylogismů....Smyslový vjem je tedy nejen vzruch, ale též vědomí vzruchu a soud o předmětu vyvolávajícím vzruch.*“
- univeralia (obec. pojmy) – vznikají v lids. vědomí zobecněním shodných znaků předmětů; vznikají z jednotlivin + nejsou ničím jiným než týmiž jednotlivinami, kt. jsou na základě shody pojímány jako jedno
- bezprostřed. znalost univ. není možná (tj. bez poznání jednotlivého) – předmět smyslového i racionál. poznání tentýž >> rozum zná, když abstrahuje obecné z jednotliv., nejprve jednotlivé – nejprve působí na rozum jednotliv., a poté se abstrahuje obec. pojem
- univ. ovšem nejsou fikce lids.ducha! – jejich základem reál. vlastnosti věcí a jevů, vyplývají z povahy věcí, mohou být zdůvodněny smysl. zkušeností (i matem. termíny!), opírají se o reál. vlastnosti těles
- kritérium jistoty + pravdivosti věd.poznání – pravdivost = soulad lids. vědění s podstatou věci (pravda je samou podstatou věci)

- x skeptikům – v samotném pochybování obsaženo tvrzení o pravdivosti vědění - *nutně vědí aspoň to, že nevědí, i když to není ještě vědění, ale jen negace, asi jako vidění tmy = ztráta vidění >> lids. duch vládne již tím, že ví, že v daném okamžiku postrádá vědění, stejně jako cítí, že v temnotě nevidí a v tichu neslyší.... dále vědí, v čem je pravda a v čem vědění, jinak by nemohli říkat, že jim je pravda neznámá. Mluvit již znamená něco tvrdit...když říkají, že nic nevědí, popírají tím dokonalost vědění, ale nemohou vyvrátit existenci vědění, umění a smysl. vnímání*
- omylnost, chyby >> důkaz možnosti + jistoty vědění – nemohu se mýlit, jestliže neexistuji – „nic“ není schopno ani pravdy, ani omylu >> (1) nemýlím se v tom, že jsem poznal, že existuji + (2) v tom, že vím o tomto svém poznatku – jako jsem poznal, že existuji, poznal jsem i to, že vím o své existenci
- >> naše b y t í, naše v ě d ě n í + naše t o u h a ne pouhá zdání, výplod fantazie, ale trvalá přítomnost
- G: TC zde předjímá do jisté míry pozdější argum. **R. Descarta** (COGITO ERGO SUM)
- učení o vnitřním zření – i n t u i c i – doplnil tím učeníosmysl. vnímání jako bezprostřed. poznání věci smysly – intuice = jejím prostřed. lids. rozum schopen postihovat primality (= hl. atributy bytí)

• POZNÁNÍ a PRAXE. MAGIE

- TC: obnovení věd >> nové chápání cílů + úkolů vědy = poznání přírody má sloužit lids. praxi (praxe = každá činnost)
- p ř i r o z e n á m a g i e – svět oduševněn, všeobec. smyslovost věcí >> přiroz. magie = praktické umění využívající aktiv. a pasiv. sil věcí + dosahuje podivuhodných + neobvyklých výsledků, jejichž příčiny + způsoby, jimiž se uskutečňují, jsou davu neznámé
- magic. umění spojeno s fyzikou + astrologií – východisko: tajemné, nepoznané / nevysvětlit. vlastnosti přírody, s y m p a t i e / a n t i p a t i e v ě c í; magie se zakládá na „všeobec. souladu“ ve světě
- TC: nic pověřeného / nadpřiroz. – mág jako fyzik, koná podivuhod. činy = spojuje aktiv. síly s apsidními – využívá tajemn. vlastnosti rostlin, kamenů, živočichů
- u m ě l á m a g i e – doplňuje přirozenou – působení vynálezů lids. ducha – jen ale těch s okol. lidem neznámým mechanismem – ne každý technic. vynález/objev
- cíl mága – přeměna lids. společnosti, přestavba světa – TC: veliký mág musí být zákonodárcem, kt. zavádí věci příjemné + užitečné, přesvědčuej lidi, že jde o dobré věci >> mág = filosof jednající na základě znalosti nejhlubších souvislostí světa >> k všeobec. přeměně světa >> nutnost racionální, na vědě založené přestavbě společ. vztahů – komunistická utopie

• Campanellův KOMUNISTICKÝ IDEÁL

POLITICKÉ MYŠLENÍ ITALSKÉHO HUMANISMU

Niccoló Machiavelli (1469-1527)

- politická situace: přelom 15/16 stol. krize humanismu, Itálie stále nejednotná, války mezi městskými státy pokračují; sobecký partikularismus
- politika "ital. rovnováhy" - náhražka politické jednoty
- život a kariéra: NM ze zchudlé rodiny z prostředí městské nobility Florencie
- otec právník, ale chudý důchod → NM nemohl stud. na universitě
- v skoro 30. letech 1498 sekretářem druhého kancléřství, pak sekr. rady desíti, vlády republiky
- 14 let v politice a diplomacii floren. rep. → bohaté zkušenosti, základ pozdější teorie
- 1512 pád republiky, pak obnovení moci Medicejských → NM odchází
- podezřelý ze spiknutí x Medic. → vězněn, mučen, vypovězen na svůj venkov. statek
- pokouší se vrátit na scénu, ale už to nejde (tehdy píše svá hl. liter. díla)
- 1526 vyzván k organ. obrany Florencie, chce sjednotit ital. státy, ale marnost nad marnost
- znovu vypuzení Medicej. → obnovena republika, odmítá služby NM, ten nato umírá
- dílo:
- Florentské letopisy
- Umění válečné - hájí myšlenku národní armády x žoldácké
- hl. politické spisy : Rozpravy o první desítce knih Tita Livie; Vladař (Kníže)
- vlivy, význam: státník, dějepisec, básník, 1. vojen. autor novější doby, autor hry (*Mandragora*)
- od mládí zájem o politiku, jak o soudobou, tak o historii Říma
- nový rys - analýza politiky
- FILOSOFIE DĚJIN
- OSUD a CTNOST (virtú)
- POLITIKA a NÁBOŽENSTVÍ
- POLITIKA a MORÁLKA
- STÁTNÍ ZÁJEM
- MACHIAVELLI a MACHIAVELLISMUS
- POLITICKÉ MYŠLENÍ po MACHIAVELLIM

Zaalpská renesance

Erasmus

Michel de Montaigne - renes. naturalismus

Mystický panteismus Jacoba Böhma

- mystický panteismus - stará středověká tradice
- (1) ztotožnění boha a světa >> cesta k hlubokému individuálnímu postižení božství
- (2) jiskra božs. ohně se skrývá v každ. jednotlivci >> možné splynutí člověka s bohem bez zprostřed. církví
- Gorf.: Engels - mystika = forma opozice proti katolicismu + feudalismu (další formy: kacířství + povstání)
- Gorf.: myst. panteismus neprátelský ke (1) katolicismu i reformaci: (2) luteránství + (3) kalvinismu

THOMAS MÜNZER (kol. 1490-1525)

- vůdce plebejsko-rolnických mas v selské válce; hlásá sociální rovnost + boj za nastolení "boží říše" na zemi
- Gorf: TM v ý c h o d i s k a - totožnost boha a světa + nutný primát celku > jednotlivým
- "*V celku je obsaženo nejlepší chápání všech stvořených věcí.*"
- Bůh "*se odhaluje ve světě a ve všech stvořeních s takovou zřejmostí a přesvědčivostí, která silnější než v jakýchkoli jiných přírodních jevech.*"
- božská přítomnost ve světě zřejmá, ale není danost, je p r o c e s - postižitelný těmi, kdo v sobě ztělesňují božskou vůli - "*Moc boha je třeba postihovat v jeho zastíněnosti, v tom, že se projevuje, když mizí*"
- rozpoznávání božích záměrů na zemi = věc "věrných kazatelů" tj. těch x ofic. církvi i x reformaci Luthera, tj. jen reformátorů církve a ne celé společnosti
- bezprostřední p o s t i ž e n í b o h a = odhalení božského principu v každém člověku
- K r i s t u s - ne osoba božské trojice, ztělesn. kdysi v histor. danosti, ale vnitřní slovo, neustále + bezprostředně se stává tělem, = ztělesňuje se v lidech a plní tak své poslání = vykoupení + osvobození lidstva
- TM hlásá - boží vůle = "*onen celek, který vládne nad všemi svými částmi*"
- >> nutný rovnostářsko-komunistický společenský ideál = podřízení osobních, sobec. lidských zájmů zájmům společnosti, likvidace soukromého vlastnictví a útlatu lid. mas
- pozdější mysticismus se stále hlouběji odklání od aktuální společenskopolitické problematiky - vojenské porážky >> přenesení nadějí do posmrtného světa; zde hl. mravní zdokonalování, ne radikál. přestavba společnosti

Sebastian Franck (1499-1542)

- p a n t e i s m u s - nazývá přírodu bohem - "*Co jiného je příroda než bůh a božské umění či řád, pronikající celým světem? Proto není ani přírody bez boha, ani boha bez přírody, ale obojí, bůh i příroda, jsou jedno a nelze je oddělovat*"
- tato totožnost bůh = příroda je p r o c e s - uskutečňuje se skrze rozlišení
- Bůh sám o sobě není nic; neexistuje, neb sám se nepoznává; poznatelné jen, co se uskutečnilo jako "něco"
- Bůh dospívá k sebeuskutečnění jen ve svém v y j á d ě n í (jeden z hl. pojmů SF panteismu)
- >> Bůh se musí "vyjádřit" a uskutečnit v přírodě = musí se klást proti sobě samému >> musí začít působit >> působit může bůh, jenž je jedno a vše, jen na sebe samého = proces vyjevování boha v přírodě
- Bůh tak nalézá v přírodě své vyjádření a uskutečnění svého bytí >> může tak své bytí také poznat, změnit se z ničeho v něco
- Bůh nalézá své vyjádření v přírodě + člověku >> poznává tak sám sebe
- v tomto aktu poznání se stvořená příroda (ne v ortodox. kreacionismu) + člověk sebeztotožňuje s bohem
- >> totžnost není původní danost, ale výsledek procesu rozlišení přírody a boha >> SF zdůvodnění svého učení o sebeztotožnění člověka s bohem, mystické spojení jednotlivé osobnosti s Kristem
- 2.pol. 16.stol. - rozšíření dialektic.představ o procesu ztotožnění boha a přírody po Evropě; jeden z předpokladů mysticko-panteistické teosofie Jakoba Böhma

Jakob Böhme (1575-1624)

- život a činnost - patří do 17.stol., mladší současník Galilea, Bacona >> někdy řazen k novověk. fils.
- Gorf.: JB fil.systém + způsob myšlení patří k pozdní renesanci; souvisí s naturfilos., ne s novov.přírodovědou
- * v rolnic. rodině nedaleko Zhořelce, Sasko; poslán do města na učení ševcem >> ne systemat.vzdělání
- zdůrazňoval svou vzdálenost ofic. teologii + učenosti; odpor x "naším doktorům v jejich ozdobných čapkách"
- zdroj úvah o bohu a světě 1) Písmo svaté (Luther-překlad do němčiny >> bible známa širším vrstvám obyv.!)
2) popul.vědec., filoz. + nábož.literatura v národ.jazyce (hl. Paracelsus, 16.st.)
- **Paracelsus** - příroda není jen "stínem božství" / souhrn zákonů urč. pohyby materiál. fyzikál.těles -
příroda = mohutná životní síla, nekonečná tvůrčí moc, naplněna tajem.život.silami >> může být objektem magického působení, úsilí využít jejich nevyčerpatelných možností
- JB systém se utvářel mimo hlav.směry tehdej. filos. + vědec. myšlení (trad.scholastika, humanismus, naturfil.)
- JB nezajímají aktuál. problémy tehd. přírodovědy, jeho terminologie souvisí spíše s alchymii + astrologií
- nejde mu o jejich aplikaci, techniku (=obsah), ale obrazný, metaforický jazyk, antropomorfní zobrazení kosmických procesů

- Aurora čili Východ červánků, to jest kořen či matka filozofie, astrologie a teologie z pravého základu, anebo poznání přírody (1612) - základ. nárys jeho teosofického systému

- >> pronásledován luterány, tj. osočován zkateder a terčem pamfletů, zákaz psaní
- zákaz netrval dlouho, v posled. letech života napsal řadu filozoficko-teolog. děl:

- O třech principech (1619)
- O trojím životě člověka (1620)
- Pansofické tajemství (1620)
- Teoskopie čili drahocenná brána k nazírání boha (1622)
- Velké tajemství (1623)

- poč.1624 vyhoštěn ze Zhořelce >> odchod do Drážďan ke dvoru sas.kurfiršta - laskavá zvědavost, nejvyš
- na zpáteč. cestě onemocněl, zemřel ve Zhořelci (7.listopadu 1624), duchovní odmítli pohřbit podle luter. zvyklostí, ale ustoupili na zákrok měst. úřadů, brzy po pohřbu kříž na hrobě zničen místními << obviňovali jej z kacířství + čarodějnictví, 200 let později vděční krajané - proslavil jako myslitel Zhořelec! >> pomník

• Böhmová teosofie

- x naturfilos.Italům JB nezajímá nejnovější přírodověda (vznik klasické mechaniky, matematizace přír.)
- rys - celkový t e o c e n t r i s m u s - v otázce bůh-příroda JB zajímá hl. struktura božství, odhalovaná ve světě
- východiska (1) specifika něm. reformač. tradice (mystický panteismus) + hl. (2) sebeanalýza
- s e b e a n a l ý z a = zkoumání duchovní + tělesné přirozenosti člověka >> intuitivní postižení boha
- nejslabší - naturfilos., vlastní popis + výklad konkr. přír. jevů -nemá odbor.znalosti, jen nepodlož.volné obrazy, primitiv. antropomorfismy, inspirov. alchymii + astrologií; + HEGEL: JB = barbarský způsob výkladu
- >> populární mezi ctiteli "okultních" věd
- podstatný význam JB - hluboký, tehdy i předtím zcela ojedinělý přístup k otázce boha a světa - dialektický problém "rozdělení boha v sobě samém"

• Zvláštnosti Böhmová panteismu

- JB dílo vnějšně neuspořádané, nemá jasný, zřetelný plán + logic. výstavbu
- ale vnitřně celistvé a důsledné - obrazně umělecky > formálně = zaměřen jen na otázku bůh - svět + snaha odkrýt dialektiku s e b e o d h a l o v á n í boha v přírodě
- **Bůh** - n e j v y š š í j e d n o t a - to ale ještě nic neznamená
- **jednota** (1) nemůže být poznána sama v sobě, nedostupná lidskému poznání (apofatická, negativní teologie křest. starověku + středověku) (2) ani bůh setrvávající ve své celistvopsti a jednotě nemůže poznat sám sebe
- "velké tajemství" božské přirozenosti (Teoskopie) = "jak všechno je od boha, skrze boha a v bohu; jak je bůh všem věcem blízký a vše vyplňuje"
- podstata problému - jak se bůh, je-li s k r y t >> v p r a v u j e do přírody

- Bůh zůstávající skryt >> zbaven sebezpoznaní a reálného sebeuskutečnění
- "Kdyby se onen skrytý bůh, který je jedinou bytostí a vůlí, svou vůlí ze sebe a z věčného vědění in temperamento...nevýjevil v odlišnosti vůle a nevložil tutéž odlišnost do uzavřenosti (identity) v životě přirozeném a stvořeném, a kdyby tato odlišnost v životě nebyla ve sporu, jak by mu, když je pouze jeden, mola být zjevná boží vůle? Jak může vzniknout v jedné jednotné vůli poznání sebe sama?"
- bůh sám o sobě - "věčná hloubka", "věčné nic" - U n g r u n d - zároveň základem všeho jsoucího
- "věčná hloubka" = " p r o p a s t " (= nemá žádný jiný důvod svého bytí)
- přechod " v ě č n é n i c " >> m n o h o s t věcí v přírodě - vůle boha přebývající sama v sobě nemá "ani v sobě ani před sebou" nic protikladného >> ke svému uskutečnění ve světě vystupuje ze sebe "v odlišnost"
- = seberozdělení boha JB vykládá v termínech křesť. učení o trojici - nutné sebevyjevení božské vůle ve světě přírody
- "Výron jednotné božské vůle přešel skrze slovo v odlišnost," která vedena žádostí po sebevyjevení božské vůle, přešla "z jednoty v mnohost." - tento " p o h y b " b o h a = hlavní základ veškerého bytí
- "Viditelný svět se zástupem svého tvorstva" není nic jiného než "slovo, které se rozlilo a přešlo do vlastností"
- v nichž vznikla "vlastní vůle", jejíž "život" nabyl "na počátku tohoto světa" schopností tvořivého principu
- JB - viditelný svět = o t i s k světa duchovního, ale materiál. i duchovní nejsou od sebe oddělitelné, duchov. je skryt v tomto látkovém, živel.světě >> příčina bytí každé věci není daleko od věci, ale "na místě, kde věc roste."
- ne jednotlivé příčiny, ale příčiny bytí = bezprostřední božská přítomnost "ve věcech"
- "velké tajemství" >> "rozdělení vlastností" se uskutečnilo "pohybem sil všech bytostí", kdy "jediná vůle všech bytostí se pojednou pohnula a z nevnímání přešla ve vnímání a odlišnost sil"
- Aurora... : "A na cokoliv pohlédneš, všude je bůh." ; celý svět = projevem boha, odkrytým poznání + nazírání
- "Pozoruješ-li hlubinu mezi hvězdami a zemí, chtěl bys říci: To není bůh, nebo - zde není bůh! Ó, ty ubohý, pomatený člověče, nech se poučit, neboť v té hlubině nad zemí, kde nic nevidíš a nepoznáváš, a říkáš: Tam nic není! - tam právě je světlo-svatý bůh ve své trojici, a tam se rodí jako ve vysokých nebesích nad tímto světem."
- bůh neustále přebývá + neustále se rodí ve světě >> s t v o ř e n í světa (seberozdělení boha + jeho odhalení) není jednorázový akt, ale v ě č n ý + n e p ř e t ř ž i t ý proces
- není to svobodný akt božské vůle, Bůh se nemohl "v době stvoření tohoto světa odloučit od svého stolce... Ó nikoli, to nemůže být, a i kdyby bůh chtěl, nemůže to učinit, neboť on sám je vše..."
- proces tvoření < "věčného rození" probíhá "nekonečně a nezměřitelně"
- JB: teologové nemohou odpovědět, k d e / j a k ý je bůh, hledají ho mimo tento svět, v jakémś nebi
- JB - bůh bezprostředně přítomen ve věcech, ve světě přírody a v člověku
- JB by klidně spálil svou knihu, kdyby mu někdo dokázal, že bůh není ve hvězdách, řervech, bylinách, nebi, zemi, kamenech, lidech, zvířatech..., že to vše není sám bůh.
- rozdíl G. BRUNO - Böhme GB - nejen bůh je ve věcech, ale sám je vnitřní schopností přírody k pohybu
- JB - příroda uzavřena v bohu jako nejvyšším + aktiv. principu
- JB - bůh v přírodě + nad + mimo ní -- právě v NĚM přebývá vše
- "Vnější svět není bůh a nenazývá se bohem. Bůh v něm sice přebývá, ale bytost vnějšího světa jej v sobě neobsahuje." -- "bůh žije ve světě a vše vyplňuje, ale není v ničem obsažen"

• Dialektika boje protikladů

- božská trojice chápána jako dialektický princip - "triumfující, trýznivá + hybná moc", obsahující všechny síly
- >> sebeodhalení boha v přírodě = dialektika boje protikladů
- přechod b ů h >> p ř í r o d a ne emaneace antic. novoplatoniků / ani odhalení božské podstaty / ani rozvinutí
- onen přechod = to dialektické " r o z d v o j e n í " - vnášené do přírody, boj protikladných principů
- "žádná věc se nemůže sama sobě vyjevit bez své protivy" - platí to o bohu >> tím spíše pro celý svět přírody
- "Bez protivy by život neměl vnímavost ani chťení, ani působení, ani rozum, ani vědění"
- v j e d n o t ě není ani dobro, ani zlo, žádný protiklad, ani skutečná existence
- Bůh přechází do světa jen skrze dialektické rozdělení; ve světě přírody nutně existují nepřátelské + protikladné principy
- protikladné kvality >> zrod věcí (= jejich utváření), bez protikladnosti nemožná sama existence předmětů
- "Příroda v sobě má, až do soudu božího, dvě kvality: jednu příjemnou, nebeskou a svatou, a druhou krutou, pekelnou a žádostivou." >> neustálý boj mezi oběma, ale neodstranitelné; existují "v tomto světě ve všech silách, ve hvězdách a živlech, stejně jako ve všech tvorech, jedna v druhé jako jedna věc."

- současně boj i totožnost, neporušitelná jednota protiklad. principů, dobra a zla.
- *"Tento dvojí zdroj, zlý a dobrý, ve všech věcech pochází celý z hvězd...Neboť skrze svůj dvojí zdroj má všechno svou velkou pohyblivost, svůj chod, běh, prýštění, nutkání i růst."*
- z l ý princip neoddělitelně spojen s d o b r ý m, nutný výsledek seberozdělení, sebeodhalení božské podstaty, závazná podmínka existence a pohybu věci ve světě přírody
- JB - ano/ne, dobro/zlo ne principy, stojící metafyzic. proti sobě, ale jako protiklady jednoho bytí, jednoho + každého předmětu a jevu
- *„Jsou pouze jedna věc a jsou odděleny jen svými dvěma počátky a tvoří dvě centra, z nichž každé v sobě působí a má vlastní vůli. Mimo dosah těch dvou, které jsou ve stálém sporu, byly by všechny věci ničím a stály by tiše bez hnutí.“*
- = dialektický rozpor = princip pohybu + vývoje – v přírodě se projevuje jako vnitřní t r ý z e ň hmoty = německy QUAL (trýzeň, bolest-vnitřní muka, utrpení hmoty, rodící věci ze svého lůna)
- JB: QUAL = **qualitas** (lat. kvalita) >> Q. podněcuje hmotu k činnosti, k rození věcí, vede ke vzniku kvalitativní rozrůzněnosti světa; je aktivním principem vývoje věci, vztahu / osoby, kt. mu vystavena, sám opět tento vývoj podporuje

• >> Učení o člověku

- č l o v ě k – zároveň **malý svět** (m i k r o k o s m o s) i **malý bůh**, ztělesňuje světový, přírodní i božský princip v celé jeho složitosti a rozpornosti (*Teosofické listy*: „*Knihou, která v sobě obsahuje všechna tajemství je sám člověk; je knihou podstaty všech podstat, a tím, že je podobou božství, bsahuje v sobě velké tajemství.*“)
- = čl. p o v ý š e n k božsk. principu, ale v čl. i r o z p o r y světa přírody >> čl. = j e d n o t a přírodního + božského (tělesného+duchovního) principu
- **etika** - z l o i d o b r o (sladká i krutá kvalita) bojují v člověku >> čl. se může obrátit ke kterékoli se mu zachce, neb žije v tomto světě mezi oběma + obě kvality v člověku, zlá i dobrá
- dobro + zlo ve světě přírody vzájem. neoddělitelné – neustálý boj + mohou se vzájemně proměňovat + v sebe zpětně přecházet – „*Neboť vše je zde možné: dobré se stejně snadno proměňuje ve zlé jako zlé v dobré.*“
- čl. ale není aréna pro boj kosmických sil – hl. vlastnost čl. = s v o b o d a
- „*Každý člověk je svobodný a je jakoby svůj vlastní bůh, může se v tomto životě proměnit ve zlobu nebo ve světlo.*“
- božs. přítomnost v čl. = projevení vlastní podstaty boha – ne ve vzdálených nebesích, ale v sobě samém musí čl. odhalit tu „jiskru“ božs. ohně (<< němec. mystikové 16.st.)
- „*Slyš, slepý člověče, ty žiješ v bohu a bůh v tobě, a žiješ-li svatě, jsi sám bůh.*“ (není oficiál. křesťanské!)
- >> nejde o konfesij. rozdíly / církev – základ spásy = m r a v n í p o d s t a t a člověka
- itals. humanist. s v o b o d o m y s l n o s t 16.stol. >> široké pojetí křesťanství – už **Campanella** – Kristus = ztělesněný, věčný boží rozum >> každý rozumně + ctnostně žijící čl. = v podstatě křesťan (i kdyby v životě o JK neslyšel) >> zasluhuje být spasen >> prudké útoky katolíků, luteránů i klavinistů (bohoslovců)
- božské světlo = projev mrav. ctností >> přítomno ve všem bez rozdílu
- „*Nejen já sám, ale všichni lidé jsou takoví, ať jsou to křesťané, Turci, Židé nebo pohané; v kom je láska a mírnost, v tom je i světlo boží.*“; všichni nezávisle na svém vyznání žijí v „*témže těle, v němž žiješ i ty, a užívají síly téhož těla, již užíváš i ty, a mají totéž tělo, jež máš i ty, a tvůj bůh je též jejich bohem.*“
- etické, nekonesijní p o j e t í křesťanství – kř. = mravní zákon společný všem lidem nezávisle na zjevení: „*kdo má v srdci lásku a vede milosrdný a mírný život, kdo bojuje proti zlu a proniká hněvem božím ku světlu, ten žije s bohem a je jedním duchem s bohem*“
- zlo ve světě >> hněvivý protest, ale jen etická kritika nespravedlnosti, hlásá osobní mravní zdokonalení; jeho díla vznikala v předvečer a v prvních letech Třicetileté války
- JB: „*svět stojí uprostřed pekla, protože opouští lásku a oddává se lakotnosti, lichvě a odírání a není v něm milosrdenství. Každý křičí: Kdybych jen měl peníze! Mocný vysává nízkému morek z kostí a násilím z něho ždímá pot. Jedním slovem, všude je jen lež, klam, vražda a krádež a svět se právem nazývá hnízdem či domem d'áblovým*“

• JB vliv

- vliv na celé němec. i evrop. myšlení, hl. silně vliv na **Schellinga a Hegela** (idealist. dialektiku)

použitá literatura:

Gorfunkel, A. Ch. *Renesanční filosofie* (1987)

humanisté

Dante

Petrarca (žákovská linie) → Salutati → Leonardo Bruni (Aretino) → Poggio Bracciolini, Lorenzo Valla
pozn. někteří humanisti se v roli učitelů necítili, brali to jen z nouze (Burke, 1988)

Mikuláš Kusánský

Gemisthos Georgios Plethon - polyteismus

Florentští novoplatonikové

Marsilio Ficino

- dynamicky chápaný novoplatonismus, středem lids. duše

Pico dela Mirandola

Renesanční aristotelismus

Pietro Pomponazzi

kritika Aristotela: Pierre la Ramée čili Petrus Ramus

Přírodní filosofie renesance

Bernardino Telesio

Francesco Patrizi

Giordano Bruno

Tommaso Campanella

Politické myšlení renesance

Niccolo Machiavelli

Zaalpská renesance

Erasmus

Michel de Montaigne - renes. naturalismus

Mystický panteismus Jacoba Böhma

Renesanční věda

Leonardo

Paracelsus

Mikuláš Koperník

Galileo Galilei

G. Cardano

G. Fracastore